

SADIK YAZAR**

Kara Fazlî'nin Eserlerine Dair Yeni Bilgiler*

New Information on the Works of Qara Fazlî

Ö Z E T

Gerek Türkiye gerekse Türkiye dışında bulunan Türkçe yazma eserlerin kataloglanma süreci henüz sonlandırılmamıştır. Bundan dolayı da henüz hiç kayıtlara geçmemiş yazma eser koleksiyonları yanında, bilindiği halde katalogları hazırlanmamış koleksiyonlar da bulunmaktadır. Bu durum ise tüm aklı ve nakli ilimlerin tarihi yansısıra edebiyat tarihlerinin yazımında da önemli noksanlıklara sebep olmaktadır. Hal böyle olunca da 21. yüzyıla girmiş olmamıza rağmen Osmanlı edebiyat ve bilim tarihine dair hâlâ yeni keşifler yapılmaya devam edilmektedir. Bu çalışmada da XVI. yüzyılın önemli şairlerinden olup yakın zamana kadar, daha ziyade Gül ü Bülbül mesnevisi ile edebiyat tarihlerinde yer alan Kara Fazlî'nin (d. 927/1520-21 – ö. 971/1564), daha önce dikkatlerden kaçmış olup da Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Başışlar 7213 numarada kayıtlı bulunan külliyyatı tanıtılacaktır. Böylece bahsi geçen şairin şu ana kadar yapılan araştırmalarda günümüze ulaşmadığı düşünülen eserlerinden olan müretteb Divân'ı ve Çâr Faslı diye isimlendirdiği rubaileri hakkında ayrıntılı bilgi verilecektir. Makalede öncelikle klasik biyografik kaynaklarda Kara Fazlî'nin eserlerine dair verilen bilgiler özetlendikten sonra bu makale ile ilim âlemine sunmayı düşündüğümüz yazmanın içeriği tafsilatlı olarak tanıtılacaktır. Son olarak bu yazmanın genel olarak Türk edebiyatı özel olarak da klasik Türk edebiyatı araştırmaları açısından önemi hakkında bir değerlendirme yapılacaktır.

ANAHTAR KELİMELER

Kara Fazlî, XVI. yüzyıl klasik Türk Edebiyatı, rubai, Divan isimlendirmesi, Şehzâde Mustafa

ABSTRACT

The cataloging process of Turkish manuscripts both in Turkey and outside of Turkey has not been finalized yet. For this reason, there are some collections of Turkish manuscripts that have not yet been recorded, and collections that are not prepared catalogs. This situation causes important deficiencies in the writing of history of aql and naqlî sciences (religious and non-religious sciences) as well as in the writing of literary histories. As a natural consequence of this, even in the 21st century, new discoveries are still being made about the history of Ottoman literature and science. In this study, a manuscript in which the corpus of Qara Fazlî (b. 927/1520-21 – d. 971/1564) who was one of the most important poets of the XVIth century and known with his well-known mathnawi named Gül ü Bülbül until recent years exists, will be introduced. This writing, which had previously escaped the attention, was registered at the Süleymaniye Library (Yazma Başışlar 7213). Thus, detailed information will be given about the aforementioned poets' Divân and rubais which called Çâr Faslı, that are thought to have not reached the present day in researches so far. In this article, firstly the information about Qara Fazlî's works on classical biographical sources will be summarized and then the contents of the collection will be introduced in detail. Finally, an evaluation will be made about the importance of this manuscript in terms of researching Turkish literature in general and classical Turkish literature distinctively.

KEYWORDS

Qara Fazlî, XVIth century Ottoman literature, rubai, giving a name to Divans (poems book), Prince Mustafa

* Makalenin Geliş Tarihi: 16.05.2017 / Kabul Tarihi: 09.06.2017

Üstün Başarılı Genç Bilim İnsanlarını Ödüllendirme Programı (GEBİP) dahilinde bu çalışmaya verdiği destekten dolayı Türkiye Bilimler Akademisi'ne (TÜBA) teşekkür ederim. Ayrıca bu makalenin hazırlanmasında bana yardımcı olan öğrencim Rumeysa Bayram'a teşekkürü bir borç bilirim.

** Doç. Dr., Medeniyet Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, (zyazar@gmail.com).

Giriş:

Şuara tezkirelerinin, klasik Türk edebiyatı tarihi araştırmacısının kaynakları arasında çok önemli bir yere sahip olduğu bu sahada çalışan her bilim insanının malumudur. Muhtelif cihetler dolayısı ile araştırmacılara kılavuzluk yapan şuara tezkirelerinde, özellikle de kendisinden sonraki yüzyıllarda kaleme alınan tezkirelere nispetle sahip oldukları bilgileri cömertçe aktaran 16. yüzyıl biyografi yazarlarının ya da şiir eleştirmenlerinin tezkirelerinde, kendisi hakkında bilgi verilen şairlerin varsa eserlerinden de bahsedildiği görülmektedir.¹ Paha biçilmez bu bilgiler sayesinde ki asırlarca önce yaşamış olan birçok şairin, kaleme alıp da muhtelif amiller sebebiyle günümüze ulaşamamış ya da bu makale örneğinde olduğu gibi ulaştığı halde keşfedilmeyi bekleyen eserleri hakkında bilgi edinilmektedir.²

XVI. yüzyılın önde gelen şairlerinden biri olan ve Osmanlı Edebiyatı'nın klasikleri arasında yer alan *Gül ü Bülbül* mesnevisi ile adını ölümsüzleştiren Kara Fazlî (927/1520-21 – 971/1564) de; tezkirecilerin, eserleri hakkında ketum kalmayıp önemli bilgiler verdikleri şairlerden biridir. Latîfî'den başlayarak XVI. yüzyıldaki tüm tezkirecilerin eserlerinde ona madde başı olarak yer verdikleri görülürken bunların arasında çağdaşı, meslektaşı ve bir dönem aynı kalemde çalıştığı Gelibolulu Mustafa Âlî de bulunmaktadır. Kendisinden bahseden klasik kaynakların tamamı onun eserlerinden de bahsetmektedirler. Bu noktada klasik biyografik ve bibliyografik kaynaklarda Kara Fazlî'nin eserlerine

---

¹ Anadolu sahası Türk edebiyatında kaleme alınmış olan tezkirelerin neredeyse tamamı başlarına eklenen incelemelerle birlikte neşredilip bilim insanlarının istifadesine sunulmuştur. Bunun yanında Osmanlı dönemi tezkireciliği hakkında yapılan birkaç önemli çalışma da yapılmıştır. Tezkirelerde ele alınan şair ya da müelliflerin eserlerinden bahsedilmesine dair bk. Tolasa 2002: s. 308-371; Solmaz 2012: s.534-631.

² Sadece şuara tezkireleri değil, genel olarak biyografik kaynaklarımızın taranıp Anadolu sahası Türk edebiyatında kaleme alınan Türkçe eserlerin bir dökümünün yapılmamış olması ya da böyle bir konunun bir projeye henüz konu olmamış olması hayret vericidir.

dair verilen bilgileri özetlemekte fayda vardır. Ancak bundan evvel Kara Fazlî'nin kısa bir biyografisine de yer vermek istiyoruz.³

Fazlî'nin asıl adı bazı kaynaklarda Mehmed bazı kaynaklarda ise Alî olarak geçmektedir. Özkat bu ihtilafı, şairin adının Mehmed Alî olabileceği ihtimaline hamletmektedir. Esmerliğinden dolayı Kara Fazlî olarak bilinen şair bu lakabıyla diğer mahlasdaşlarından da tefrik edilmektedir. Bizzat kendi ifadelerine göre 927 (1520/21) yılında İstanbul'da doğan Fazlî 936 (1530) yılında şiir yazmaya başlamıştır. Sultan Süleyman'ın 1530 yılında tertip ettiği meşhur düğünde, devrin önemli şairlerinden olan Zâtî tarafından padişaha takdim edilen Fazlî, kalemiye sınıfına mensuptur. Sırasıyla Şehzâde Mehmed, Şehzâde Mustafa ve II. Selîm'in divan katipliklerini yapmıştır. Gelibolulu Âlî'nin ifadesiyle ahir ömründe rahata erişecek bir ortam bulmuşsa da bu rahatı fazla sürmemiş 971 (1564) yılında vefat etmiştir. Tezkirecilerin bir sanatkâr olarak kendisinden sitayişle bahsettiği Fazlî'nin eserlerine dair de şu bilgiler verilmektedir.

1. Dîvân

Kendisinden bahseden tüm tezkireciler Kara Fazlî'nin divan sahibi bir şair olduğunu doğrudan ya da dolaylı olarak ifade etmektedirler. Söz gelimi ondan ilk bahseden Latîfî, "eş'âr-ı kesîreye mâlik sâhib-i tab' u kâbil-i şân ve mü'ellif-i kitâb u dîvân..."(Canım 2000: 432) ifadeleriyle⁴

³ Fazlî'nin biyografisine dair verilecek bilgiler önemli oranda Mustafa Özkat'ın Yüksek Lisans çalışmasından özetlenerek verilecektir. Doğum tarihi konusu hariç şairin hayat hikayesine yaptığımız bir ekleme bulunmamaktadır (Bk. Özkat 2005: 12-20).

⁴ Osmanlı dönemi tezkirecilik geleneğinde "yenileme ya da güncelleme" konusu tartışmalıdır. Araştırmalarını bu sahada yoğunlaştıran kimi bilim insanları, tezkirelerin bir defa yazılıp sona eren metinlerden ziyade sonraki yıllarda ilk versiyonlarına eklemelerin yapıldığı metinler olduğunu dile getirmektedirler. Latîfî'nin tezkiresi ile ilgili olarak da Walter Andrews bu konuyu gündeme getirmiş olup Latîfî'nin, 1546 yılında bir metin haline getirip neşrettikten sonra da tezkiresini güncellemeye devam ettiğini ve 1574 yılında yeni bir versiyonunu oluşturduğunu ifade ederken bu durumun eserin birbirinden oldukça farklılaşan kimi nüshaları üzerinden görülebileceğini söylemektedir. Andrews'ı doğrular bir biçimde Latîfî'nin Kara Fazlî ile ilgili verdiği bilgilerde de bir güncellenmenin olduğu çok açıktır. Zira Latîfî tezkiresinin erken dönemde yazılmış versiyonunda Kara Fazlî'ye sadece yarım sayfalık bir yer ayrılmış ve onun Gül ü Bülbü'ünden hiç bahsedilmezken 1574'ten

onun birçok şiir yazdığını söylerken divan sahibi olduğu bilgisini de vermektedir. “Muttasıl şi’re dürişürdi ve şi’r dir işidürdi...” (Âşık Çelebi 2010: 1195) ifadeleriyle Kara Fazlî’nin şiirle yoğun uğraşından bahseden Âşık Çelebi onun divan sahibi olduğuna dair net bir ifade kullanmaz. Dönemin bir diğer tezkirecisi olan Bağdatlı Ahdî, “...ve kasâyid-i pür-fevâyidi musanna’ ve inşâ-yı ferah-efzâsı müsecca’ ve tarz-ı gazelde hûb ve terci’-bend ile rubâ’iyyâtı mergûb...” (Solmaz 2005: 464-65) ifadeleri ile onun kaside, gazel ve terci’-bend ile rubailerinden bahsedip zımnen Fazlî’nin divan sahibi olduğunu söylemektedir. Bir tezkire yazarından ziyade antoloji yazarı olan Kâfzâde Fâ’izî ise Fazlî’nin divanını gördüğünü söyleyip onunla ilgili çok az; ama çok önemli bir bilgi verir (Kayabaşı 1997: 440). Klasik biyografik kaynakların verdiği bu bilgileri dikkate aldığımızda Kara Fazlî’nin bir divan oluşturduğunda şüphe bulunmamaktadır.

2. Rubâ’iyyât

Âşık Çelebi, Ahdî ve Gelibolulu Âlî (“... ve bin rubâ’î nazm eylemişdür...” (Âşık Çelebi 2010: 1195); “...rubâ’iyyâtı mergûb...” (Solmaz 2005: 465); “... ve bin aded rubâ’iyyâtı müşt Emil bir eser dahı komışdur...” (İsen 1994: 320.) gibi ifadelerle Kara Fazlî’nin bin adet rubai yazdığını ifade etmektedirler. Ancak dikkat edilecek olursa Gelibolulu’nun ifadeleri, Kara Fazlî’nin bu rubailerini müstakil bir eser haline getirdiğini çok açık olarak dile getirmektedir. Tezkirelerin verdiği bu bilgilerden olsa gerek, edebiyat tarihi kitaplarında ya da rubai nazım biçimi hakkında bilgi verilen birçok eserde Fazlî’nin Türk edebiyatında en fazla rubai yazan şairler arasında kaydedildiği görülmektedir. Bununla birlikte rubai nazım biçimine hasredilen son akademik çalışma da dahil olmak üzere ilgili tüm çalışmalarda Fazlî’nin rubailerinin günümüze ulaşamadığı iddia edilmektedir.

---

sonra yazıldığını düşündüğümüz versiyonunda Kara Fazlî’ye ayrılan bölümün 1,5 sayfaya kadar çıkarıldığı ve Gül ü Bülbül’ünden de bahsedildiği görülmektedir. (Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Andrews 1996: 46-50; Andrews 2015: 36-58).

3. Mesnevîleri

Kendisiyle çağdaş XVI. yüzyıl tezkirecilerinin, başka eserlerinden de bahsetmiş olsalar da Kara Fazlî'yi daha ziyade mesnevi şairi olarak değerlendirdikleri ve asıl bu sahada başarılı olduğunu dile getirdikleri ya da bize bu çıkarımı yapma fırsatı verdikleri görülmektedir. Nitekim Latîfî, onun hamseye mukabil Türkçe olarak bir sitte yani altı eserden oluşan bir külliyyat oluşturduğunu ilk defa dile getirmiştir. Bu külliyyatına dahil edilen *Hümâ vü Hümâyûn*, *Lüccetü'l-Esrâr*, *Gül ü Bülbül* ve *Nahlistân* isimli eserleri zikredilmekle birlikte bunlardan en meşhurunun Gül ü Bülbül adlı mesnevi olduğu ifade edilmektedir.

Klasik biyografik kaynaklarda, Kara Fazlî'nin eserlerine dair verilen bilgileri özetledikten sonra; gerek son Osmanlı dönemi gerekse Cumhuriyet dönemi akademik çalışmalarında, genellikle bahsi geçen bu klasik biyografik kaynakları kullanarak Kara Fazlî'nin eserlerinden bahseden doğrudan ya da dolaylı çalışmaların verdiği bilgileri özetleyerek değerlendirmede de fayda vardır.

Mustafa Özkat'ın Kara Fazlî'ye hasrettiği yüksek lisans çalışmasına kadar sadece Gül ü Bülbül'ü bilinen Fazlî, bahsi geçen bu eseri dolayısıyla neredeyse tüm edebiyat tarihlerinde yerini bulmuştur. Bunda Fazlî'nin çağdaşı XVI. yüzyıl tezkirecilerinin bahsi geçen mesnevi hakkındaki olumlu değerlendirmeleri, yazma eser kütüphanelerinde bulunan birçok yazmasından hareketle eserin çok okunup rağbet gördüğünün anlaşılması ya da daha 1834 yılında J. V. Hammer tarafından Almancaya tercüme edilip neşredildikten sonra Gibb'in Batı'daki benzerleri ile mukayese edip çok beğenmiş olmasının payı büyük olsa gerektir. Birbirinin tekrarı olduğu rahatlıkla anlaşılan edebiyat tarihi kitaplarında Fazlî'nin elimize ulaşmadığı belirtilen eserlerinden bahsedildiği, Gül ü Bülbül'ü hakkında bilgiler verilip değerlendirmelerin yapıldığı görülmektedir (Birkaç örnek için bk. Gibb 1999: III/ 86-87; Banarlı 2011: I/597-99; Kocatürk 2016: 320; Şentürk-Kartal 2004: 310).

Fazlî'nin elimize ulaşan tek eseri olarak kabul edilen Gül ü Bülbül adlı eserine hasredilen ya da bu metnin bilimsel neşrini amaçlayan iki çalışma olduğu görülmektedir. İlki 1995 yılında Gencay Zavotçu, ikincisi ise 2002 yılında Nezahat Öztekin tarafından hazırlanan bu çalışmalarda

(Zavotçu 1995; Öztekin 2002) ya da bu iki araştırmacının bahsi geçen çalışmalarıyla ilgili olarak kaleme aldıkları diğer çalışmalarında da Kara Fazlî'nin tezkirelerde bahsi geçen eserlerinden bahsedilerek Gül ü Bülbül'ü üzerinde durulduğu görülmektedir. Her iki araştırmacının da Fazlî'nin mürettep divanından ya da mecmualarda bulunan şiirlerinden bahsetmediği görülürken yazma eser kütüphanelerinde buna dair bir araştırma yapıp yapmadıkları anlaşılmamaktadır.

Kara Fazlî'ye hasredilen çalışmalardan biri de Mustafa Özkat tarafından yapılan Yüksek Lisans (YL) çalışmasıdır. Kâfzâde Fâ'izî'nin *Zübdetü'l-Eş'âr*'ındaki kaydı esas alarak Kara Fazlî'nin mürettep bir divan oluşturduğunu düşünen Özkat, bu divanın günümüze ulaşmadığını ifade ettikten sonra yazma eser kütüphanelerindeki şiir mecmualarını tarayarak Fazlî'nin şiirlerini tespit edip onun divanını oluşturmaya çalıştığını belirtmektedir. Klasik biyografik kaynakların verdiği bilgilerle yetinmeyip çalışmasını, yazma eser kütüphanelerindeki ciddi bir tarama süreci ile desteklediği anlaşılan araştırmacı, bunun semeresini almış ve kendisinin de ifade ettiği gibi Kara Fazlî'nin 34 kasîde, 38 musammat, 8 tarih, 153 gazel, 20 kıt'a ve 2 müfretten oluşan 2702 beyitlik bir divanını oluşturmayı başarmıştır. Bununla da kalmayan Özkat, Fazlî'ye atfedilen eserlere dair bir değerlendirmede de bulunup onun münşiliği üzerinde de durmuştur. Bu bağlamda adeta bir Kara Fazlî külliyyatı olan Süleymaniye Kütüphanesi Aşir Efendi 314 numaradaki yazmayı tespit edip buradaki *Tehniyetnâme* ve *Du'ânâme* başlıklı mektuplar ile bazı yazmalarda Kara Fazlî'nin elinden çıkmış olan mektupları da tanıtmıştır.⁵

Mustafa Özkat'ın bu ciddi çalışmasından sonra Fazlî ile ilgili başka bir müstakil çalışma da Fatma Sabiha Kutlar'ın "Klasik Türk Edebiyatında Çâr-Ender-Çâr ve Kara Fazlî'nin Kasidesi" başlıklı makalesi olup Fazlî'nin bir kasidesini konu almaktadır. Kutlar, büyük oranda Özkat'ın çalışmasına dayandırdığı bu çalışmasında Fazlî'nin biyografisi ve eserlerine dair yeni bir bilgi vermiş değildir. Kutlar'ın çalışmasından sonra doğrudan Kara Fazlî'ye hasredilen başka bir çalışma ile karşılaşmamıştır. Ancak 2015 yılında Kara Fazlî ile ilişkilendirilmesi gerektiğini

⁵ Çalışmasını bitirdiği tarihten sonra, 2007 yılında özel ellerden satın alınıp kütüphaneye kazandırıldığından Özkat bu çalışmada tanıtımayı düşündüğümüz yazma eseri görememiştir.

düşündüğümüz bir çalışma daha yayımlanmıştır. Mehmet Sait Çalka tarafından neşredilen bu çalışma bütünüyle rubai nazım biçiminin klasik Türk şiirindeki gelişimine hasredilmiştir. Hal böyle olunca da ilgili tüm çalışmalarda klasik Türk edebiyatında en fazla rubai yazan şairler arasında gösterilen Kara Fazlı'nın rubailerine dair bir tespitin olabileceğini düşünerek müracaat ettiğimiz bu kitapta, araştırmacının Fazlı'nın rubailerine dair tezkirelerde yer alan bilgilere yer verip Gelibolulu'nun vurgusuna dikkat çektikten sonra "Özellikle Âlî, Kara Fazlı'nın rubailerinin, divanının dışında müstakil bir eser olduğunu dile getirir. Ancak gerek dîvânı hakkında yapılan çalışmada gerekse tarafımızdan İstanbul ve Ankara'da yapılan katalog taramalarında söz konusu rubailere rastlanmamıştır." (Çalka 2015: 88) ifadelerini kullanmaktadır.

Klasik biyografik kaynaklar ile büyük oranda bu kaynakların verdiği bilgileri tekrar eden akademik çalışmalarda Kara Fazlı'nın eserlerine dair verilen bilgileri değerlendirdiğimizde ortaya çıkan tabloyu şu şekilde izah etmek mümkündür: Kara Fazlı'nın sittesi, divanı ve bazı mektuplarından bahsedilmiş olmakla birlikte günümüze sadece Gül ü Bülbül adlı mesnevisi ve mecmualarda dağınık halde bulunup bir divan oluşturacak kadar çok sayıda şiirleri ile birkaç mektubu ulaştırır.⁶

Kara Fazlı'nın Külliyyatını Havi Bir Yazma

Bu satırların yazarı "Klasik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" başlıklı doktora çalışmasını yaparken yazma eser kütüphanelerinde uzun süre çalışmış olup Süleymaniye Kütüphanesi başta olmak üzere birkaç kütüphanenin koleksiyonlarını teker teker tarama fırsatı bulduğundan ve "Aramakla bulunmaz; ancak bulanlar arayanlardır" şeklindeki meşhur sözü doğrularcasına, taramaları sırasında Anadolu sahasında yazılmış ilk eser olduğu düşünülen *Behçetü'l-Hadâyik*'in birçok hususu aydınlatan yeni bir nüshası gibi (ayrıntılı bilgi için bk. Koç 2011: 159-174) edebiyat tarihimize önemli katkılarda bulunan birkaç yazma tespit etmiştir. Bunlardan biri de bu makalenin yazılmasına vesile olan

---

⁶ Milli Kütüphane Yz A 1233/1 numarada Kara Fazlı'ya atfedilmiş Nihâlistân adlı Farsça bir eser kaydedilmişse de yaptığımız inceleme neticesinde bu eserin ona ait olmadığı tespit edilmiştir.

Süleymaniye Kütüphanesi Yazma Bağışlar 7213 numarada bulunan mecmuadır. Bu mecmua *Gül ü Bülbül* mesnevisi ile meşhur olan XVI. yüzyıl şairlerinden Kara Fazlî'nin eserlerini havi olup yukarıda betimlenen çalışmalarda bahsi geçmeyen bir yazmadır. Kara Fazlî'nin eserlerine dair şu ana kadar verilen bilgileri önemli oranda değiştirip edebiyat tarihlerinin güncellenmesine sebep olacak bu mecmuayı evvela fiziksel özellikleri bakımından tanıtmakta fayda vardır.

Nüsha Tavsifi

Yukarıda bahsi geçen koleksiyonda yer alan yazma, üzerinde güzel bir ta'lîk hatla "Dîvân-ı Fazlî" yazılı kahverengi meşin bir ciltle kaplıdır. Cildin ortasında hatayî motifleri barındıran bir şemse bulunmaktadır. 118+I yapraktan oluşan yazmanın ön iç kapağında "Âh kahpe felek âh bana aslâ merhametin ve mürüvvetin yok" yazılı bir nottan sonra konuyla ilgili iki beyte yer verilmiştir. Yazmanın 1a yaprağında (zahriyye) ise yazmaya dair notlar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi "Bu dîvânı bilâ-minnet ..... iştirâ eyledüm. Dîvân-ı Fazlîdür" şeklinde olup eserin satın alınışına dair bir kayıttır. İkinci kayıt ise el-Hâc Mehmed Ârif adlı birine ait Safer 1219 / Mayıs-Haziran 1804 tarihli istishâb (mülkiyet) kayıdır. Bu kaydın hemen altında bahsi geçen zatın "Mehmed Ârif" yazılı mührü yer almaktadır. Bu sayfadaki üçüncü kayıt vecize ya da özlü söz değerindeki bir beyittir. "Toğrulukla kibâra intisâb olmaz bu âlemde / Çıkılmaz zirve-i kühsâra ger yol olmasa egri" şeklinde olan bu beytin hemen altında biraz daha düzeltilmiş şekli şu şekilde kaydedilmiştir:

Kibâra doğrulukla intisâb olmaz bu âlemde
Çıkılmaz zirve-i kuhsâra yol ger olmasa egri

Sayfadaki dördüncü kayıt "Mehmed Rahmî adlı birinin 1281/1864-65 tarihli mülkiyet kaydı ve mührüdür. Bu kayıttan hemen sonra aynı zat tarafından kaleme alınan 4 beyitlik bir kıt'a ve bu kıt'anın altında 27 Muharrem 1284/31 Mayıs 1867 tarihi bulunmaktadır. Bahsi geçen kıtanın üçüncü beytinin hemen kenarına da aşağıdaki not düşülmüştür:

"İşbu beyti ba'de't-tanzîm der-i aliyeye azîmet eylemiş idim; azîmetim târîhi 18 Safer 1284, der-i aliyeden Bolıya avdetim târîhi 18 Rebîulevvel 1286."

Notu düşen kendisini Bolu mâlî kaleminde ser-kâtib olarak çalışan Ahmed Hamdî Mâ'îlî olarak tanıtmaktadır.

Yazmanın arka iç kapağında da birkaç matematiksel işlem ile bir dörtlük bulunmaktadır.

Elimizdeki bu mecmua, yazma eser kütüphanelerinde benzer birçok örneği bulunan, bir müellife ait eserleri bir araya toplayan mecmua örneklerindedir. Bu tür yazmalarda sayfa yüzeyinden azami derecede istifade etme temayülü bulunduğu için normal sayfa alanının kenarına da yazı alanı oluşturulduğu görülür. Elimizdeki yazmada da 1b-4a arası normal sayfa düzeninde olup tek bir metnin akışı gözlemlenmekte iken 4b'den itibaren yazmanın son sayfası olan 118b'ye kadar normal sayfa kenarında da cetveller çizilip metinlerin yazıldığı ve bunların normal sayfa düzeninde yazılan eserden farklı başka eserlere ait olduğu görülmektedir.

Yazmanın 1b-2a sayfaları tezhiplidir. 1b'de etrafı turuncu ve yaldız üç kalınca cetvelle çevrilmiş bir mihrabiyye ile koltuklarında beyaz, kırmızı ve siyah renk mürekkeple çizilmiş hatayî motiflerin yer alıp ortasının boş olduğu bir ser-levha bulunmaktadır. Kırmızı ve mavi renkte çekilmiş tığları bulunan mihrabiyyenin bir bölümü yaldız bir bölümü de lacivert zeminli olup muhtelif renkte mürekkepler kullanılarak hatayî motifler ve beyaz mürekkepli üç nokta kümeleri çizildiği görülmektedir. Sayfa cetvellerinin yaldız mürekkeple ve kalınca çekildiği 1b-2a'daki sayfa kenarlarında da mihrabiyyede kullanılan renk ve motiflerle aynı iki cüz gülü de bulunmaktadır. 2b'den itibaren eserin sonuna kadar çekilen sayfa ve sütun cetvelleri ile başlıklar için kırmızı mürekkep kullanılmıştır.

Yazmada hâlihazırdaki numaralandırmaya göre 110b'den sonra külliyyatın bütünlüğüne, özellikle de Kara Fazlî'nin gazelleri ve rubailerine çok büyük zarar veren oldukça uzun bir kopma bulunmaktadır. Tafsilatı üzerinde çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde duracağımız bu kopma dışında yazmanın sona erdiği görülen 118b'den sonra da çok uzun olduğunu tahmin ettiğimiz bir eksiklik başka bir ifadeyle kopma mevcuttur.

Yazmanın Muhtevası

Çalışmamıza konu olan bu yazmada Kara Fazlî'ye ait üç eserin metni kayıtlıdır: Müretteb Dîvân (Levâyihu'l-Evâyil), Gül ü Bülbül ve Çâr Fasl. Özellikle gazeller bakımından önemli oranda eksik olduğunu düşündüğümüz müretteb dîvân metni, yazmanın normal sayfa düzeninde 1b'den itibaren başlamakta olup 118b'ye kadar devam etmektedir. Sayfa kenarında müretteb dîvân metnine paralel olarak yazılan Gül ü Bülbül mesnevisi ise 4b'de başlayıp 75a'da sona ermektedir. Aynı sayfada ve yine sayfa kenarında, Fazlî'nin kaynaklarda bahsi geçen ancak şu ana kadar elimize ulaşmadığı düşünülen rubaileri başlanmaktadır. Bu rubailer de yukarıda bahsi geçen kopmadan ötürü önemli oranda eksik olsa da 118b'ye kadar devam etmektedirler.

1. Müretteb Dîvân

Fazlî'nin eksik olarak da olsa günümüze ulaşmayı başaran divanının tam olan ilk kısımlarına baktığımızda her bakımdan eksiksiz ve zamanla tertip özellikleri oluşmuş ideal bir divan oluşturma gayesi sezilmektedir.

1.1.Dîbâce

Fazlî'nin divanı, ideal bir mürettep ve mükemmel divanın en başında olması gereken bir dibace ile başlamaktadır. Gerek secilerle örülü yapısı gerekse de beyitlerle süslenen düzeni dolayısıyla şiirleştirilmiş bir mensur metin olarak da okunabilecek dîbâce bölümü yazmanın 1b-4a yaprakları arasında yer almaktadır. Klasik dibace geleneğine önemli katkıda bulunan bu metin, diğer birçok örneğinde olduğu gibi bir hamdele ve salvele bölümü ile başlamaz. Şair dibacesine doğrudan sözün değerinden bahsettiği bir kıt'a ile başladıktan sonra birçok şairin şiir ve gazellerinde kullandığı mecaz dilinin hakikatte ne anlama geldiğini açıklamakla sözlerine devam eder. Bu bağlamda Fazlî, her ne kadar birçok şairin şiiri ve gazelleri mecaz elbisesi ile cilve edip süslenmiş olsa ya da eğlence hevesi aynasında çehresini açıp ortaya çıksa da hakikatte gönül okşayıcı bir sevgili gibi olan bu şiirlerin Allah vergisi güzelliklerinin mecaz süsünden arınmış ve heva ve heves makyajından uzak

olduğunu söyler. “Gönül süsleyen sevgilinin bir süsleyiciye ihtiyacı yoktur” mealindeki Farsça bir mısra ile sözlerine devam eden Fazlî, yukarıda söylediklerini bir sebebe bağlayarak şu şekilde izah etmektedir: Nasıl ki her bir sanatın kendine has bir terim dünyası ve her bir işin kendine özel ibareleri varsa şiir sanatının da kendine özgü ıstılah ve ibareleri vardır. Şiir sanatıyla uğraşanlar bu ıstılah ve ibareleri kullanırken bunların sözlük anlamlarını kastetmezler. Nitekim birçok Allah dostu şair mutasavvıfın da öteden beri dile getirdiği gibi, sevgilinin zülfünden kastedilen Allah'ın celal sıfatı; sevgilinin yüzünden kastedilen ise Allah'ın ebedî cemali olduğu gibi sevgilinin ayva tüyleri ya da ben'ini betimlemek ya da mutlak güzelliği veya yüz güzelliğini övmek ya da mutluluk ve aşk acısından bahis ya da ayrılıktan şikayet ve vuslata teşekkür etmek, mum, şarap veya güzeli hatırlamak, sakînin övgüsü ya da sufi ve zahidin yergisini yapmak ve saf kadehin övgüsünü yapmaktan maksatları hep sevgilidir; ancak manayı zahire haml etmek değildir. Öte taraftan mecaz âleminin ta kendisini, zamanın güzelleri ve devranın mahbuplarındaki güzelliği, ayva tüyleri ya da benlerini betimleyip övenler de yergiye ya da horlanmaya müstahak değildirler. Zira yaratılan bir varlığın mükemmelliğini ve güzelliğini görüp onu beğenmek onu yaratanı beğenip övmektir ya da var olan bir süs ve nakıştaki renk mükemmeliyetini beğenmek o nakış yapanı beğenmektir. Nitekim bir kimse cennet misali bir bahçeye girip türlü türlü suları ve renklerine bakıp güllerini derse ve bu bahçenin ne kadar mükemmel bir düzende olduğunu görüp beğense bu beğeni tabi ki bu bahçeyi yetiştirene geri döner ve hakikat budur ki bahçeyi yetiştiren de böyle bir övgü ve beğeniden haz duyar.

Kara Fazlî daha ziyade gazel örneğinden hareketle şiirdeki mecaz diline dair bu açıklamaları yaptıktan sonra sözü kasidelere getirip bu nazım biçiminde dile getirilen mevzuların da makul ve meşru olduğunu kanıtlamak ister. Bu bağlamda; bir padişahın övgüsü hakkında yazılan kasideler de makul ve makbulurlar. Çünkü adil bir müslüman padişahın övgüsünü yapmanın yakışık almaması bir tarafa farz ya da vacib hükümündedir.

Bu ifadelerden sonra sözün ortaya çıkış biçimleri olan nazım ve nesre sözü getiren şair; söz ve belagat erbabının sözü iki şekilde söylediklerini,

bunlardan birinin nesir olduğunu ifade ederken sözü bu şekilde yazanın inşâ erbabı olduğunu söyler. Fazlî'ye göre sözün bir diğer biçimi de nazmdır. Bu açıklamalardan sonra sözü kendisine getiren Fazlî, arzu ve heveslerin peşinde koşup aşk çağları olan gençlik yıllarında kendisinin doğum yeri olan İstanbul'da ilim tahsil etmek için uğraştığını söyler ve "Kemal ve söz ehline çok yi bilinmektedir ki ilim ve fazilet elde etmekle şair olunmaz; ancak asla ilim ve fazilet elde etmeyen kimse de şiir yazamaz, yazsa bile şiiri temiz olmaz" der. Kendisinin de en düşük rütbelilerinden olsa bile şairler taifesi içinde bulunduğunu, bununla birlikte fıtratında da şiire kabiliyet olduğundan gücü yettiğince bahsi geçen şairler taifesinin arkasından gitmekte olduğunu dile getirir. Tek arzusunun sözünün kabul görülmesi olduğunu belirten şair, "Fazlî" mahlasını alma sebebinde de açıklamaktadır. Doğum tarihi için "bedâ Fazlî" tarihi düşürüldüğünü söyleyen Fazlî, şiire başladığı tarih için Zât'nin söylediği beyti de iktibas ederek Fazlî mahlasını neden seçtiğini izah eder. İşte şiire başladığından beri tevhi'd, naat, nasihat ve mevize türünde yazdığı şiirlerinin (padişahlar, vezirler ve diğer devlet büyükleri hakkında yazdığı kaside ve kıtaları, arzu ve hevesle söylenen tercî'ler, tahmisler ve tesdîsler, bir münasebetle söylenen manzumeler ve lale yanaklıların güzel yanakları coşkusuyla yazılan beyitler, aşk arzusuyla yazılan ateşli gazeller, sırası geldikçe nazma çevrilen atasözleri) sevgililerin zülfüleri gibi dağınık bir halde bulunduğundan bunları düzenleyip divan haline getirdiğini; bahsi geçen bu şiirlerin son çocukluk yılları ile ilk gençlik yıllarının ürünleri olduğu için divana *Levâiyihü'l-Evâiyil* diye isim verdiğini ifade etmektedir.

Şair tüm bu bilgilerden sonra eserini devrin padişahına ithaf ettiğini söyleyip eserinde çıkabilecek hatalardan dolayı okuyucudan özür talebinde bulunmaktadır.

1.2.Kasideler

Dibaceden sonra "fi't-tesmiye"⁷ başlıklı Farsça bir kaside yer almaktadır (4b-5a). Besmeleyi konu alan bu kasidenin benzeri bir şiir, şairin Gül ü Bülbül mesnevisinin başında da yer almaktadır (bk. Öztekin 2002: 211-

⁷ "İsmlendirme hakkındadır" şeklinde Türkçeye çevirmek mümkün olsa da bu başlık muhteva ile uyumlu değildir; zira manzumede divana verilen ismlendirme değil de besmele sözkonusu edilmiştir.

12). Ancak Fazlî, mesnevisinde bir bahçe manzarası çizip besmeledeki her harfi bir çiçeğe benzetirken bu kasidesinde ise besmele lafzını hakîm olan Allah'ın hükmünü havi bir berata benzettikten sonra 20 beyit boyunca besmelenin her harfini bu bağlamda sanatkârane bir tarzda açıklamaktadır.

Özellikleri gelenek tarafından belirlenen ideal bir divan tertibinden ödün vermek istemediği anlaşılan Fazlî, besmeleyi konu alan bu kasideden sonra yani İslam medeniyetindeki tedvîn kültüründe titizlikle riayet edilen besmele-hamdele-salvele çizgisinin ilk kısmı olan besmeleyi getirdikten sonra, hamdele bölümüne geçer. Manzum metinlerde özellikle de divanlarda hamdele bölümü tevhîd ve münâcât ismi verilen edebî türlerle ifa edilir. Kara Fazlî de bu geleneğe uyarak Gül ü Bülbül mesnevisinde de yaptığı gibi önce "fi't-tevhîd" başlıklı 17 beyitlik, hemen ardından da "tahmîd ü temcîd" başlıklı 15 beyitlik iki kasideyle (5a-b) hamdele bölümünü bitirip salvele bölümüne yani Hz. Muhammed'i ve onun övgüsünü konu alan na't türündeki şiirlere yer verir. 18 ve 15 beyitlik iki kasideyle (5b-6b)bu bölüme başlayan şair, 104 beyitten oluşan uzun bir tercî'-bend ile bu bölümü adeta taçlandırır (6b-9a). Vasıta beytini "kelle lisânü'l-verâ bi-na'ti kemâlihî / Sallî ve sellim 'ale'n-nebiyyi ve âlihî"⁸ şeklinde Arapça beytin oluşturduğu bu musammat biçimindeki şiir 13 bentten oluşmaktadır.

Daha sonra birkaç örneğine daha yer verilecek naatlara ara veren Kara Fazlî, daha ziyade XVI. yüzyılda rağbet gördüğünü düşündüğümüz ve Latîfî'nin defalarca bahsettiği *mev'ize* edası/türüyle⁹ yazılmış iki kasideye yer verir. Bu eda/türdeki birinci kaside "fi'l-mev'ize ve'n-nasîha" başlıklı olup dünyanın geçici olup her canlının ölümlü olduğu ana konusu etrafında cereyan etmektedir. Şair hem okuyucuya hem de kendisine seslenip nasihatlerde bulunmaktadır. Aynı türdeki ikinci kaside ise "fi'l-intibâh ve'l-îkâz" başlığını taşımakta olup Fazlî önceki kasideye benzer bir girişle şiirine başlasa da bu kasidedeki asıl amacı

⁸ Çeviri: Alemdeki tüm varlıkların dili, O'nun övgüsünü yapmakta aciz kaldı; Hz. Peygamber'e ve onun ailesine salat u selam getir.

⁹ Klasik Türk şiirinde, özellikle gazel bağlamında birkaç eda/tarzdaki bahsedilmekte iken özellikle Latîfî'nin tezkiresinde sıkça değindiği "mev'ize" türü ya da edasındaki şiirlere dair bir çalışmanın yapılmadığını görmüş bulunmaktayız.

nefsin tezkiyesidir. Nitekim kasidenin yarısından fazlası da nefis tezkiyesi için yerine getirilmesi elzem olan 10 şartın açıklanmasına hasredilmiştir. Bu iki kasideyi, şairin hata ve günahlarını ikrar etmesi bakımından doğrudan olmasa bile dolaylı olarak bir münâcât olarak okumak da mümkündür.

Kara Fazlî'nin divanındaki "el-makâlu's-sâdıru alâ muktezi'l-hâli nukabâ'i'z-zâti ve's-sifât ve'l-ef'âl" başlıklı sekizinci kasidesi birinci çokluk şahıs anlatımının egemen olduğu rindâne türündeki şiirlerin oldukça başarılı bir örneği olup bu itibarla genişletilmiş bir rindâne gazelle karşı karşıya olduğumuzu söylemek mümkündür. Hemen ardından gelen "el-ke'lâmu'l-vâki' fi's-sülûk bi-ihtiyâri'l-fakri ve terki's-sülûk" başlıklı kaside "fakr u fenâ" redifli olup bu iki kavramın ifade ettiği ya da çağrıştırdığı hal ve durumun medh ve teşvikini konu almaktadır. Bu kasidelerden sonra medhiye türündeki kasidelere dönüş yapan Fazlî, konuyu Hz. Peygamber'in ailesine getirir. Öncelikle 12 imamın övgüsünde terkîb-bend nazım biçiminde bir şiire yer veren şair "et-Tercî' fî menkabeti e'imme-i isnâ 'aşere rıdvânullâhi 'aleyhim ecma'in murassau' u'l-metâli'" başlığıyla da vurguladığı gibi bu terkîb-bendin her bir bendi murassa'¹⁰ bir beyitle başlar. Kara Fazlî, 9 bentlik bu şiirin son bendinde hamisi bulunan Şehzâde Mustafa'nın övgüsünü yapmaktadır. Bu musammat nazım biçimindeki şiirden sonra nispeten daha kısa bir kasideyle de 12 imamın övgüsünü yapan şair yine XVI. yüzyılda adeta moda halini almış bir tür kaside ile Hz. Peygamber'in natına döner. Bu kasideden sonra "Yâ Hüseyin" redifli Hz. Hüseyin övgüsüne yer verdikten sonra artık devrin padişahu ve ileri gelen devlet adamlarının medhini konu alan kasidelere yer vermektedir. Makalenin hacmini aşmamak için bu kasidelerin içerikleri hakkında bilgi vermeden aşağıdaki tablo ile Kara Fazlî'nin divanında bulunan kasidelere dair bilgiler sunulacaktır:

¹⁰ "Murassa'" sözcüğü daha ziyade mensur metinlerde seci dolayısıyla söz konusu edilen bir edebî terim olup, mensur bir metinde fıkraları oluşturan her bir kelimenin vezin ve kafiye bakımından birbirine simetrik bir biçimde eş olmasına denmekte olup bunun şiirdeki mukabili "tarsî'" olarak isimlendirilmektedir (bk. Saraç 2004: 232).

Numara	varak	beyit sayısı	konu	Özkat*
1	4b-5a	20	tesmiye	
2	5a	17	tevhîd	1
3	5a-5b	15	tahmîd ü temcîd	2
4	5b-6a	18	na't	3
5	6a-6b	15	na't	4
6	9a-9b	23	mev'ize	6
7	10a-10b	35	mev'ize	7
8	10b-11b	35	Tasavvuf (rindâne)	8
9	11b-12a	22	Tasavvuf (fakr u fenâ övgüsü)	
10	14b	13	12 imam övgüsü	
11	14b-16a	57	Na't (şütür-hücre)	5
12	16a-17a	45	Hz. Hüseyin övgüsü	9
13	17a-18a	35	Kânûnî Sultân Süleymân övgüsü	10
14	18a-19a	50	Kânûnî Sultân Süleymân övgüsü (sûriyye türünde)	12
15	19a-20b	48	Kânûnî Sultân Süleymân övgüsü (sûriyye türünde)	13
16	20b-21a	33	Kânûnî Sultân Süleymân övgüsü (Kânûnî'nin II. Selim ile görüşmesi vesilesiyle)	27
17	21b-23a	71	Şehzâde Selim övgüsü (III. Murâd sûriyyesi)	29
18	23a-24a	35	Şehzâde Mustafa'nun şehzadesi Mehmed'in övgüsü	19
19	24a-25a	56	Şehzâde Selim'in övgüsü (nevrûziyye)	
20	25b-26a	33	Şehzâde Selim'in övgüsü (hasb-i hâl)	
21	26a-27a	42	Belirsiz bir haminin övgüsü (muhtemelen Şehzâde Selim)	
22	27a-28a	42	Şehzâde Selim (imâret dolayısıyla)	
23	28b-29a	33	Şehzâde Selim övgüsü	
24	29a-31a	75	Şehzâde Selim övgüsü	
25	31a-32a	43	Şehzâde Selim övgüsü	
26	32a-33a	41	Şehzâde Selim övgüsü (îdiyye)	
27	33a-34a	43	Şehzâde Selim övgüsü	30
28	34b-35a	30	Şehzâde Selim övgüsü	

* Bu sütunda, elimizdeki yazmada yer alıp da Mustafa Özkat'ın yukarıda künyesi verilen çalışmasında da bulunan şiirlerine işaret edilmiştir. Numaralar Özkat'ın çalışmasındaki şiir numaralarına işaret etmektedir.

29	35a-36a	43	Şehzâde Selîm övgüsü	
30	36a-37a	43	Şehzâde Selîm övgüsü (rahşiyiye)	
31	37a-38b	47	Şehzâde Selîm övgüsü (îdiyye)	
32	38b-39b	42	Şehzâde Selîm övgüsü	28
33	39b-40b	35	Şehzâde Selîm övgüsü	19
34	40b-41a	35	Şehzâde Mustafa'nın oğlu Sultân Mehmed'in doğumu	18
35	41b-42a	37	Şehzâde Mustafa övgüsü	14
36	42a-43b	47	Şehzâde Mustafa ('îdiyye)	20
37	43b-44a	36	Şehzâde Mustafa övgüsü	21
38	44b-45b	45	Şehzâde Mustafa (Kurbân)	
39	45b-46a	32	Şehzâde Mustafa (Nevrûziyye)	16
40	46a-47a	27	Şehzâde Mustafa ('îdiyye)	
41	47a-47b	30	Şehzâde Mustafa (şitâ'iyye)	26
42	47b-48b	25	Şehzâde Mustafa övgüsü	
43	48b-49b	41	Şehzâde Mustafa övgüsü	
44	49b-50b	42	Şehzâde Mustafa övgüsü (îdiyye)	24
45	50b-51b	42	Şehzâde Mustafa övgüsü (îdiyye)	
46	51b-52b	43	Şehzâde Mustafa övgüsü (fetihnâme)	23
47	52b-53b	35	Şehzâde Mustafa övgüsü (rahşiyiye)	17
48	53b-54a	29	Şehzâde Mustafa övgüsü (rahşiyiye)	25
49	54b-55a	35	Şehzâde Mustafa övgüsü (şiir)	22
50	55a-56b	48	Defterdâr Ebü'l-Fazl övgüsü (bahâriyye/hasb-i hâl)	15
51	59b-61a	51	Defterdâr Ebü'l-Fazl övgüsü	
52	61a-62a	33	Defterdâr Mehmed Çelebi övgüsü	32
53	62a-62b	32	Defterdâr Mehmed Çelebi övgüsü	
54	62b-63b	35	Mehmed Paşa övgüsü	
55	63b-64b	38	Mehmed Paşa övgüsü	
56	64b-65a	32	Mehmed Paşa övgüsü	
57	65b-66b	43	Haydar Paşa övgüsü	
58	66b-67b	42	Beglerbegi Ali Paşa övgüsü	11
59	67b-68a	30	Haydar Ağa övgüsü	
60	68b-69a	26	Haydar Ağa övgüsü	
61	69a-69b	33	Sun'ullâh Efendi övgüsü	

62	69b-70b	35	Sürûrî Efendi övgüsü	34
63	70b-71b	41	Defterdâr Ebü'l-Fazl Efendi'nin övgüsü	
64	71b-72b	31	Mustafa Çelebi övgüsü	
65	72b-73b	42	Nişancı Mustafa Çelebi	33
66	73b-74a	32	Defterdâr Ahmed Çelebi övgüsü	
67	74a-75a	35	Defterdâr Ahmed Çelebi övgüsü	31

Tabloda görüleceği üzere Fazlî'nin divanında 67 kaside yer almaktadır. Mustafa Özkat'ın çalışmasında tespit ettiği 34 kasidenin tamamı da bunlar arasında bulunmaktadır. Kasidelerin kendi içerisinde de belli bir düzene göre derlendiği, bu düzenin de rahmetli Ömer Faruk Akün'ün ifadeleri ile ilk aşamada ilahî olandan beşerî olana, beşerî olanların da yine kendi içerisinde protokole uygun olarak oluşturulduğu görülmektedir (Akün 1994: IX/ 397). Bu bağlamda Fazlî'nin ilk 12 kasidesi ilâhî ve dinî bağlamda iken sonraki 55 kasidesi ise beşerî alana aittir. Beşerî olan kasidelerin ilk dördü Kânûnî Sultân Süleyman'ın övgüsünde iken sonraki 33 şiir ise şairin önemli hamileri olan Şehzâde Mustafa ile II. Selîm'in (şehzadeliği döneminde) medhiyeleridir. Uzun yıllar bu iki memduhun hizmetinde bulunan Fazlî, II. Selîm'in övgüsünde 16, Şehzâde Mustafa'nın övgüsünde 17 kaside yazmıştır. Geri kalan kasideler ise defterdar, paşa ve ağalar gibi diğer devlet büyükleri övgüsündedir.

Kıt'alar/Tarih manzumeleri

Kara Fazlî'nin divanında kasideler bölümünden sonra kıtalara yer verilmiştir. Bunların ilk 16'sı tarih manzumeleri olup diğerleri muhtelif konularda yazılmıştır.

No	yaprak	beyit		Tarih	Özkat
1	75b	7	Düğün yemeği	963	
2	75b	5	Şehzâde Selîm'in bir köşk bina etmesi	962	
3	75b	4	Şehzâde Murâd'ın liva çekmesi	962	
4	76a	5	Şehzâde Selîm'in lalası Mustafa Paşa'nın çeşme yaptırması	967	
5	76a	5	Mustafa Paşa'nın mektep bina etmesi	967	
6	76a-b	7	Şehzâde Mustafa'nın oğlu Mehmed'in talime başlatılması	957	1

7	76b	7	Şehzâde Mustafa'nın Behrâm adlı bir kulunu silahdar yapması	957	2
8	76b	7	Mîr Yahyâ'nın bir düğün yemeği düzenleyip Şehzâde Mustafa'yı da çağırması	968	4
9	77a	8	Ahmed Efendi'nin Rûmeli kazaskerliğine defterdar olması	954	3
10	77a	11	Sinân Bey'in kâtiplik mesleğinde iki üç pâye yükseltilmesi	954	5
11	77b	4	Sun'ullâh Efendi'nin ikinci defa Şehzâde Mustafa'ya lala olması	960	
12	77b	5	Sun'ullâh Efendi'nin ikinci defa Şehzâde Mustafa'ya lala olması	960	
13	77b	4	Sun'ullâh Efendi'nin ikinci defa Şehzâde Mustafa'ya lala olması	960	
14	77b	2	Sun'ullâh Efendi'nin oğlu Mahmûd'un vefatı	955	6
15	78a	3	Sun'ullâh Efendi'nin oğlu Mahmûd'un vefatı	955	7
16	78a	2	Sun'ullâh Efendi'nin oğlu Mahmûd'un vefatı	955	8
17	78a-b	16	Ebû'l-Fazl'in mahdumu övgüsü		1
18	78b	7	İsmi belirsiz birinin övgüsü		2
19	78b	9	İsmi belirsiz bir padişaha sıhhat duası		3
20	79a	6	İsmi belirsiz bir padişahın şifa bulmasına duyulan mutluluk		4
21	79a	5	İsmi belirsiz bir padişaha dua		5
22	79a	4	İsmi belirsiz bir padişaha dua		7
23	79a	2	İsmi belirsiz bir padişaha dua		8
24	79b	7	Esrârdan sonra tatlı istendiğine dair bir kıta		9
25	79b	2	Esrar kullanımına dair		10
26	79b	3	İki Fazlî'nin tefriki		11
27	79b	2	Şiirin önemi		12
28	79b	2	Gerçek şair		13
29	80a	2	İyilik cömertlik		14
30	80a	2	Aşık vuslata erişemez		15
31	80a	2	Aşık firak ile canını yakar		16
32	80a	8	Riyâzî'nin şiirine nazire yazılmış		17

1.3.Musammatlar:

Elimizdeki yazmanın 80b-110b yaprakları arasında Kara Fazlî'nin musammat nazım biçimindeki şiirlerine yer verilmiştir; bununla birlikte kasideler bölümünde de terkîb-bend ve terci'-bend nazım biçimindeki 4 şiiri bulunmaktadır. Musammat nazım biçimlerinde de velut olduğu

anlaşılan Kara Fazlî'nin divanında toplamda 65 musammat bulunmaktadır. Bu musammatlar arasında bir tane müstezâd gazel de kaydedilmiştir. Muhtevalarına göre bu musammat nazım biçimlerine baktığımızda; tercî'-bend, terkîb-bend, muaşşer ve müseddes gibi uzun soluklu musammatların daha ziyade naat, medhiye ve mersiye türlerinde olduğu görülürken, başta murabbalar olmak üzere nispeten daha kısa musammatların ise âşıkâne, şûhâne, rindâne ve ârifâne gazellerle aynı muhtevada oldukları görülmektedir. Bunun yanında, XVI. yüzyıl divanlarında özellikle de Rumeli coğrafyasına mensup şairlerin divanlarında görmeye alıştığımız şehrengîz¹¹ türüne dahil edilebilecek murabbalar da dikkati çekmektedir. Elimizdeki yazmada bu türden 10 adet murabba bulunmaktadır; ancak yazmadaki kopukluktan dolayı murabbaların tamamı kaydedilmiş değildir. Nitekim Özkat'ın çalışmasında elimizdeki yazmada bulunmayan 6 murabba daha bulunmakta olup bunların 5 tanesi şehrengiz türündedir.

<i>Nazım biçimi</i>	<i>Yaprak</i>	<i>Bent&beyit</i>	<i>Muhtevâ</i>	<i>Özkat</i>
tercî'-bend 1	6b-9a	13/104	Hız. Peygamber'in na'tı	
Terkîb-bend 1	12a-14a	9/83	12 imam övgüsü	
Terkîb-bend 2	56b-58a	7/70	Şehzâde Mehmed mersiyesi	38
Terkîb-bend 3	58a-59a	6/48	Şehzâde Mustafa mersiyesi	37*
tercî'-bend 2	80b-81b	8/56	II. Selîm övgüsü (bahâriyye)	
tercî'-bend 3	82a-83b	7/70	Şehzâde Mustafa övgüsü(bahâriyye)	
tercî'-bend 4	83b-85a	7/56	Tasavvufî aşkın rindâne terennümü	
mütekerrir muaşşer 1	85a-86a	7 bent	Şehzâde Selîm övgüsü	
mütekerrir muaşşer 2	86a-87a	5 bent	medhiye	
mütekerrir muaşşer 3	87a-88a	7 bent	Şehzâde Mustafa övgüsü	36
mütekerrir mütesa 1	88a-88b	5 bent	Tasavvufî-hikemî	
mütekerrir müseddes 1	88b-89a	7 bent	Medhiyye	

¹¹ Şehrengiz türü ile ilgili birçok çalışma yapılmış olmakla birlikte Helâkî, Taşlıcalı Yahyâ, Cûşî, Hüdâyî gibi daha ziyade XVI. yüzyıldaki birçok şairin divanında yer alan ve muhtelif nazım biçimlerinde (daha çok murabba nazım biçiminde) yazılan şiirlerin bu gelenek dahilinde değerlendirilmediği görülmektedir. Halbuki bahsi geçen şiirler hem içerik hem de üslup olarak genellikle mesnevi nazım biçiminde yazılan müstakil şehrengizlerden farksızdır.

* Özkat'ın çalışmasında bu musammatın sadece ilk üç bendi bulunmaktadır.

mütekerrir müseddes 2	89a-90a	7 bent	İsmi belirsiz bir padişahın deniz kenarında köşk inşa edişi	
müzdeviç müseddes 3	90a-90b	7/42 m	Şehzâde Selim övgüsü (bahâriyye)	
mütekerrir müseddes 4	90b-91a	7 bent	Şehzâde Mustafa övgüsü (bahâriyye)	
mütekerrir müseddes 5	91b	5 bent	Padişaha dua	
mütekerrir müseddes 6	92a	5 bent	Şehzâde Mustafa'ya dua	
müzdeviç müseddes 7	92b	5 bent	Âşıkâne	
mütekerrir müseddes 8	93a-93b	8 bent	Sun'ullâh Efendi'nin oğlu Mahmûd'un mersiyesi	34*
müzdeviç müseddes 9	93b-94a	6 bent	Âşıkâne/tasavvufî	33
mütekerrir müseddes 10	94a-94b	5 bent	Âşıkâne/tasavvufî	35*
mütekerrir müseddes 11	94b-95b	7 bent	Âşıkâne/tasavvufî	
tahmis 1	95b	5 bent	Fevri'nin gazeline	
tahmis 2	95b-96a	5 bent	Selimî'nin gazeline	
tahmis 3	96a-96b	5 bent	Selimî'nin gazeline*	
Muhammes 1	96b-97a	5 bent	Medhiye	
Muhammes 2	97a-97b	7 bent	ârifâne	
Muhammes 3*	97b-98a	7 bent	ârifâne	
mütekerrir muhammes 4	98a-98b	9 bent	Ârifâne	
mütekerrir muhammes 5	98b-99a	5 bent	Ârifâne-hikemî	
mütekerrir muhammes 6	99a-99b	5 bent	Âşıkâne-hikemî	
Muhammes 7	99a-99b	5 bent	Âşıkâne	
müstezâd gazel	99b-100a	7	Âşıkâne	
mütekerrir murabba 1	100a-100b	5 bent	Âşıkâne	
mütekerrir murabba 2	100b	7 bent	Âşıkâne	
mütekerrir murabba 3	100b-101a	7 bent	Âşıkâne	
mütekerrir murabba 4	101a-101b	9 bent	Âşıkâne	

* Özkât'ın çalışmasında bu şiir 9 bendden oluşmaktadır.

* Özkât'ın çalışmasında bu müseddesin sadece bir bendi ile ikinci bendin iki mısraı bulunmaktadır.

* Elimizdeki yazmada 3 adet tahmîs bulunmaktadır. Özkât'ın çalışmasında, bu üç tahmis bulunmazken bu yazmada yer almayan üç tahmis daha (Fazlî'nin Zâtî, Âhî, ve Necâtî'ye (30-31-32)yazdığı tahmisler) bulunmaktadır.

* 1, 2 ve 3 numaralı muhammeslerin başında tahmîs başlığı konulmuştur; ancak şiirlerde başka bir şairin mahlası kullanılmamıştır. Bu durumda ya bu başlıklar hatalı ya da Fazlî kendi şiirlerini tahmis etmiştir.

mütekerrir murabba 5	101b-102a	11 bent	Bozdağı övgüsü	
mütekerrir murabba 6	102a-102b	11 bent	Şehzâde Mustafa mersiyesi	27
mütekerrir murabba 7	102b-103a	9 bent	Şehzâde Mustafa övgüsü	26
mütekerrir murabba 8	103a-103b	7 bent	İki memduhun övgüsü	
mütekerrir murabba 9	103b-104a	9 bent	Himaye talebi	
mütekerrir murabba 10	104a	7 bent	Âşıkâne	
mütekerrir murabba 11	104b	5 bent	Şühâne	
mütekerrir murabba 12	104b-105a	7 bent	Âşıkâne	
mütekerrir murabba 13	105a	7 bent	Şarap	23*
mütekerrir murabba 14	105b	5 bent	Âşıkâne	24
mütekerrir murabba 15	105b	5 bent	Şehzâde Mustafa mersiyesi	25
mütekerrir murabba 16	106a	5 bent	Âşıkâne	1
mütekerrir murabba 17	106a-106b	5 bent	Âşıkâne	2
mütekerrir murabba 18	106b	5 bent	Âşıkâne	3
mütekerrir murabba 19	106b-107a	6 bent	Âşıkâne	4
mütekerrir murabba 20	107a	5 bent	Âşıkâne	5
mütekerrir murabba 21	107a-107b	5 bent	Âşıkâne	6
mütekerrir murabba 22	107b	5 bent	Âşıkâne	7
mütekerrir murabba 23	107b-108a	5 bent	Âşıkâne	8
mütekerrir murabba 24	108a	5 bent	Şehrengiz	9
mütekerrir murabba 25	108b	6 bent	Şehrengiz	
mütekerrir murabba 26	108b-109a	5 bent	Şehrengiz	10
mütekerrir murabba 27	109a	5 bent	Şehrengiz	11
mütekerrir murabba 28	109a-109b	5 bent	Şehrengiz	12
mütekerrir murabba 29	109b	5 bent	Şehrengiz	13
mütekerrir murabba 30	109b-110a	7 bent	Şehrengiz	14
mütekerrir murabba 31	110a	5 bent	Şehrengiz	15
mütekerrir murabba 32	110a-110b	7 bent	Şehrengiz	16
mütekerrir murabba 33	110b	4 bent	Şehrengiz	17*

* Özkât'ın çalışmasında bu şiirin ilk bendi ile ikinci bendin ilk iki mısraı eksiktir.

* Bu murabbanın 4. bendinin ikinci mısraından sonra elimizdeki nüshada çok önemli olduğunu düşündüğümüz bir kopma başlamaktadır. Dolayısıyla murabbalar bölümü de böylece eksik kalmıştır. Özkât'ın çalışmasında beşi şehrengiz, biri de ârifâne 6 murabba daha bulunmaktadır.

1.4.Gazeller

Yazmanın 110b yaprağından sonra, yani henüz murabbalar bölümü tamamlanmadan râ harfindeki gazellere geçilmektedir. Sayfa kenarlarında kayıtlı bulunan rubailerde de 479 numaralı rubaiden 895 numaralı rubaiye geçildiği görülmektedir. Hâl böyle olunca yazmada oldukça uzun olan ve Kara Fazlî'nin külliyatının bütünlüğüne önemli oranda halel getiren bir kop(arıl)manın olduğu anlaşılmaktadır. Bu koparılmadan kaynaklanan eksik yapraklara dair kesin bir bilgiye sahip olmasak da sayfa kenarlarında kayıtlı bulunan rubailerden hareketle kesin olmasa da buna yakın bir tahminde bulunmak mümkündür. Şöyle ki normal şartlarda her bir yaprakta en az 14 rubai kaydedilmektedir. Eksik rubai sayısı 415 olduğuna göre 29 yapraklık bir eksikliğin olduğu anlaşılmaktadır. Normal sayfa ebadında 21 satırlık yani 21 beyitlik bir alan olduğu göz önünde bulundurulursa yazmadaki bu eksiklik neticesinde Fazlî'nin divanında 600 beyit tutarında, çoğunun gazel olduğunu tahmin ettiğimiz şiirlerin eksik olduğunu söyleyebiliriz.

Bahsi geçen kopmadan sonra elimizdeki yazma 8 yaprak daha devam etmekte olup bu 8 yapraktan sonra ise artık devamı elimizde bulunmayan, kemmiyetine dair herhangi bir tahminde bulunmanın mümkün olmadığı yeni bir kopma başlar (118b); 8 yapraklık bölümde ise toplamı 288 beyit olan 49 gazel kayıtlı olup bunların tamamı râ harfindedir. Mustafa Özkât'ın yukarıda bahsi geçen çalışmasında; Fazlî'nin 36 tam 5 adet de baştan ya da sondan eksik gazeli tespit edilmiştir. Bunlardan 10 tanesi elimizdeki yazmada da ortaktır. Bu durumda Kara Fazlî'nin râ harfinde elimizde en azından 70 gazeli ulaşılmış bulunmaktadır.

2. Gül ü Bülbül Mesnevisi

Kara Fazlî'nin yazmanın normal sayfa ebadında kayıtlı bulunan şiirleri yanında sayfa kenarlarında da eserlerinin kayıtlı olduğu daha evvel ifade edilmişti. Sayfa kenarında (der-kenâr/hâmiş) yer alan ilk eser Fazlî'nin meşhur eseri olan Gül ü Bülbül mesnevisi olup 4b-75a yaprakları arasındaki sayfa kenarlarında kayıtlıdır. Gurre-i Safer 982/23 Mayıs 1574 tarihinde yani şairin ölüm tarihinden 10, eserin yazılış tarihinden de 20

sene sonra istinsah edilen bu nüsha tabiatıyla önceki Gül ü Bülbül neşirlerinde tespit edilememiştir. Bu nüshanın önemini burada izah etmek çalışmamızın sınırlarını aşacağından daha fazla ayrıntıya girmiyoruz.

3. Çâr Fasl: rubailer

Sayfa kenarlarında kayıtlı bulunan eserlerin ikincisi Fazlî'nin kaynaklarda bahsi geçen ancak henüz günümüze ulaşamadığı düşünülen eseridir. 75a-118b yaprakları arasındaki sayfa kenarlarında yazılan eser müstakil bir eser olarak kaleme alınmış olup Divan'ın bir parçası değildir. Bu bağlamda şairin, mensur bir mukaddime bölümü ile eserini neden kaleme aldığını açıkladığı görülürken çalışmasının sonuna da mensur bir hâtime bölümü eklediği müşahede edilmektedir. Başka bir çalışma ile geniş bir şekilde ilim âlemine tanıtmayı düşündüğümüz bu eser hakkında burada kısa bilgiler vermekle iktifa edeceğiz. Fazlî'nin bu yeni eseri; gerek Gelibolulu Âlî'nin aktardığı gerekse de mukaddime bölümünde izah edildiği üzere, 1000 rubainin dört ana konu etrafında tasnif edilip dört bölümden oluşturulmasıyla teşekkül etmiştir ve yazarı tarafından *Çâr Fasl* diye isimlendirilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, yazmada mevcut olan kopukluktan ötürü, eserde bulunan 415 rubai (479. Rubai ile 895. Rubai arası) eksiktir. Eserin sonunda bulunan hâtime bölümü de yine sondan eksiktir; ancak bunun bir sayfadan fazla olduğunu düşünmüyoruz.

4. Kayıp Halka

Gül ü Bülbül mesnevisiyle birlikte Kara Fazlî'nin daha evvel araştırmalarda yer almayan şiirleri ile *Çâr Fasl* isimli eserini havi bulunan 118 yapraktan müteşekkil bu yazma, maalesef sondan da çok önemli oranda eksiktir. Bu eksik olan yaprakların normal sayfa ebatlarında Fazlî'nin râ harfinden itibaren tüm gazellerinin kayıtlı olduğu muhakkaktır; bu gazellerin kaç yaprak tuttuğuna dair bir tahminde bulunmak zordur; ancak ideal bir divan tertip etmek peşinde olduğu açık olarak anlaşılan Fazlî'nin gazellerinin de az sayıda olduğunu düşünmek safi-yane olacaktır. Elimizdeki yazmada mevcut gazellerin tamamının râ harfinden olduğu ve sadece bunların 8 yapraktan oluştuğu düşünülecek

olursa kayıp bölümün en azından 50 yapraktan oluştuğunu söylemek mümkündür. Aynı şekilde yazmanın normal sayfa ebatlarında Fazlı'nın şiirleri dışında kaynaklarda bahsi geçen ya da geçmeyen başka bir eserinin kayıtlı olup olmadığına dair de bir tahminde bulunmak çok zordur. En az 50 varak eksik olduğunu düşündüğümüz yazmanın sayfa kenarlarında da Fazlı'nın başka bir eserinin kayıtlı olduğu ve bunun da 16. yüzyıl tezkirelerinde övgüyle bahsi geçen Hümâ vü Hümâyûn adlı eser olması kuvvetli bir ihtimal olarak önümüzde durmaktadır; bununla birlikte bu söylediklerimizin tamamıyla bir faraziyeden ibaret olduğu da gözden kaçırılmamalıdır.

Değerlendirme ve Sonuç

16. yüzyıl şairlerinden Kara Fazlı'nın külliyatını havi bulunan bir yazmayı tanıtıp bunun önemini izah etmeye çalıştığımız makalemizin bu bölümüne kadar, yazmadaki materyali ve verileri paylaşmış bulunmaktayız. Şimdi bu verilerin ortaya koyduğu sonuçları değerlendirmekte fayda vardır.

Bu çalışmanın ortaya koyduğu sonuçlardan birisi, yurtiçi ve yurtdışındaki Türkçe yazma eserlerimizin durumu ve kataloglanmasına dair olumsuz görüntünün devam ediyor olmasıdır. Öncelikle gerek Türkiye'de gerekse de Osmanlı İmparatorluğu'nun bakiyesi geniş coğrafyada hala hiçbir kayda geçmeyen kurumsal ya da özel yazma eser koleksiyonları bulunmaktadır. Öte taraftan açıkça itiraf etmek gerekir ki Avrupa'daki birkaç Türkçe koleksiyonun katalogları ile Abdülbaki Gölpınarlı ve Günay Kut'un Türkiye'deki birkaç koleksiyonun katalogları dışında Türkçe yazma eserlerin istifade edilebilir katalogları henüz hazırlanmamıştır. Önceki dönemlere göre, son yıllarda varisi bulunduğumuz mirasın korunmasına dair gözle görülür gelişmeler görülmektedir. Bu bağlamda Yazma Eser Kurumu Başkanlığı'nın ihdas edilmiş olması ve bu kurumun önceki yıllarla mukayese edilmeyecek bütçelerle desteklenmesi çok sevindirici ve umutlandırıcı adımlardır. Tüm bunlara rağmen yazma eserlerimizin tespiti ve kataloglanmasına dair çok önemli gelişmeler görülmemekte ve ülkenin aciliyet kesbeden kültürel bir politikası olarak telakki edilmediği müddetçe böyle devam edeceği anlaşılmaktadır. Konuya aşına uzmanların azaldığı ve yenilerinin de

istenilen seviyede yetişmediği dikkate alınrsa konunun ne kadar hassas ve acil olduğu daha rahat anlaşılacaktır. Dolayısıyla en kısa sürede, yazma eserlerimizin tespiti ve kataloglanması bağlamında seferberlik başlatılmalı ve henüz yazma eser bile görmemiş lisans öğrencilerinin istihdam edildiği kataloglama ihalelerinden vazgeçilip tüm mesaisini buna hasredek uzmanların bir araya getirilip bu sürecin tamamlanması gerekmektedir. Aksi durumda bu çalışmada olduğu gibi, onlarca değil maalesef yüzyıllar boyunca kültürel mirasının envanterini ortaya çıkaramadığı için her konuda oryantalist bakış açısının hakim olduğu köksüz ve asılsız tezlere boyun eğmek zorunda kalacak ve 21. yüzyılda bile gözümüzün önündeki metinleri keşf ediyor olmaktan dolayı bir taraftan utanç bir taraftan da mutluluk duyacağız.

Bu çalışmada ortaya çıkan sonuçlardan biri de yazma eserlerin satın alınma sürecinin önemine dairdir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, elimizdeki yazmada önemli oranda kopukluklar mevcut olmakla birlikte bunun neden kaynaklandığı ya da devamının olup olmadığını takip etmeye çalıştığımızda bir adım öteye gidemedik. Bu noktada Yazma Eser Kurumu Başkanlığı ve benzeri yazma eser satın alma yetkisine sahip olan kurumların, eser satın alma sürecinde her bir yazmanın hikâyesine dair tüm bilgileri edinmeye çalışması, yazmadaki kopuklukları tespit edip bunun peşine düşmesi araştırmacılar için hayati öneme sahiptir.

Bu çalışmayla birlikte, yazma eserlerimizin henüz sağlam bir envanteri çıkarılamadığı hiçbir zaman akıldan çıkarılmayarak, klasik Türk edebiyatı sahasında yapılacak tür, eser, şair ve edebî şahsiyet türündeki çalışmaların ancak her seferinde dikkatli bir araştırma sürecinden sonra ikmal edilebileceği yeniden anlaşılmıştır.

Tüm yazma eserlerimize dair olan bu genel sonuçlardan sonra ortaya çıkan en önemli netice, 16. yüzyıl şairlerinden Kara Fazlı'nın yeni eserlerinin ortaya çıkmış olmasıdır. Bunlar bahsi geçen şairin hayatı, eserleri ve edebî şahsiyetine dair önemli yeni bilgiler ortaya koymaktadır.

Mustafa Özkat, Süleymaniye Kütüphanesi Âşir Efendi 314 numaralı yazmanın 112a yaprağında bulunan bir metni iktibas ederek Kara Fazlı'nın doğum tarihine dair bilgiler verirken bu ifadeleri "kim tarafından yazıldığı anlaşılamayan" (Özkat 2005: 14) olarak nitelemektedir. Bahsi geçen metin şu şekildedir:

*Ve Fazlî-i fakîr tahalluş itmege sebep budur ki velâdetüm zamânına
“bedâ Fazlî” lafzı târîh vâkı’ olmuşdur beyt:*

*‘Ademden çün vücûda geldi Fazlî
“Bedâ Fazlî” olupdur aña târîh*

*Ve şadr-ı bî-ğadrüme inşirâh mukadder olup şî’re ibtidâ vü nazma if-
titâh müyesser olduğda dahî Mevlânâ Zâtî bu beyti târîh buyurmuş-
lardur, beyt:*

*Çün itdi nazma Fazlî iftitâhı
Didi târîhi Zâtî “zîde fazlüh” (Özkat 2005: 14)¹²*

Fazlî'nin doğumu ve şiire başlama tarihine dair çok önemli olan bu ifadeler elimizdeki yazmada, Dîvân'ın başına konan dîbâcede birkaç ufak değişikliklerle yer almaktadır. Yani bu ifadeler bizzat Fazlî tarafından yazılmış olup onun biyografisi noktasında şüpheye mahal bırakmayacak bir şekilde değerlendirilmeye uygundur. Bu aynı zamanda Âşir Efendi koleksiyonunun da önemini ortaya koymaktadır. Verilen bu bilgilere göre Fazlî 927/1520-21 yılında doğmuş ve 936/1529-30 yılında yani 9-10 yaşlarında iken şiire başlamıştır. Özkat Fazlî'nin şiire başladığı tarih için Zâtî'nin yazdığı ibareyi “Zeyd-i Fazlî” olarak gördüğünden ya da okuduğundan olsa gerek, Fazlî'nin şiire başlayış tarihi olarak 941/1534-35 tarihini bulmuş. Böyle olunca da Fazlî'nin, Kanûnî Sultan Süleyman'ın çocukları Mehmed, Mustafa ve Selîm için düzenlediği 1530 yılındaki meşhur sünnet düğününe katıldığı ve burada Zâtî tarafından padişaha takdim edildiğine dair bilgi ile bu tarihlerin çeliştiği sonucunu çıkarmıştır. Halbuki bahsi geçen ibare “zîde fazlüh” okunduğunda bu problemin ortadan kalktığı, bir uyuşmazlığın olmadığı görülecektir. Netice olarak elimizdeki yazmada, bizzat Fazlî'nin kendi dibacesinde verdiği bilgiler ışığında Kara Fazlî'nin 927/1520-21 yılında doğduğu ve 936/1529-30 yılında da şiire başladığı anlaşılmaktadır.

Çalışmamızda tanıttığımız bu yazma klasik biyografik kaynaklarda, Kara Fazlî'nin mürettep bir divan sahibi olduğu bilgisini teyit etmiştir. Onun bu mürettep divanı birkaç açıdan önem arz etmektedir. Öncelikle bu divanla birlikte; örnekleri nadir görülen ve klasik Türk edebiyatının

¹² Özkat'ın iktibasında hatalı olduğu düşünülen “Zeyd-i Fazlî” ifadesi değiştirilmiştir.

poetikası, şiir bilgisi ve felsefesi noktasında önemli kaynaklarımız arasında yer alan divan dîbâcelerine bir yenisi daha eklenmiş bulunmaktadır. Dibacelerle ilgili müstakil bir çalışma yapan ve elimizdeki yazmayı tabiatıyla tespit etme imkanı bulunamayan Tahir Üzgör'ün tespitlerine göre şu ana kadar 39 divan dibacesi elimizde bulunmaktaydı. Elimizdeki bu yeni dibace sadece kemmiyete yaptığı katkı açısından değil aynı zamanda muhtevasıyla da önemli bir tanıklık yapmaktadır. Üzgör bahsi geçen çalışmasında, eldeki dibacelerin büyük bir kısmında (34 şairin dibacesinde) divanın neden tertip edildiğinin izah edildiğini tespit etmiştir. Kara Fazlî de dibacesinde divanını neden tertip ettiğini açıklamakla birlikte bu açıklamadan evvel şiirdeki mecaz diline ve kaside yazmanın meşruiyetine dair de kısa ancak önemli bilgiler vermektedir. O da muhtemeldir ki Latîfî'nin, *Tezkiretü's-Şu'arâ*'sında "der-beyân-ı 'illet-i şîr-goften-i şu'arâ..." (Canım 2000: 81-84) başlıklı bölümde verdiği bilgilerden de önemli oranda etkilenerek her sanatın kendine özgü terimleri ve bir dili olduğunu söyleyip şiirde (gazelde) görünen kelimelerin lügavî/hakikat anlamları ile anlaşamayacağını, her birinin mecaz dünyasında bir karşılığının olduğunu, şairlerin de bunun farkında olduklarını ifade ederek çok önemli bir tanıklıkta bulunmaktadır. Gerçekten de klasik Türk şiiri metinlerindeki dil noktasında hala devam eden tartışmalar bulunmakta; klasik Türk şiirinin mazmunları dünyasından uzak olan kimi araştırmacılar şiirlerde yer alan sözcüklerin lügavî anlamlarını itibara alarak muhtelif konularda makul olmaktan çok uzak tezler öne sürmektedir. Elimizdeki dibaceyle birlikte; bu bakış açısının isabetsizliği, bu şiir geleneğinin en klasik döneminde yaşayan başka bir temsilcisi tarafından daha kanıtlanmış bulunmaktadır. Öte taraftan Kara Fazlî'nin, yine klasik Türk edebiyatına yönelik olumsuz tezlerin gelişmesine sebep olan kaside geleneğine dair verdiği bilgiler de bu geleneğin hangi saiklerle geliştiğini anlamak noktasında önem arz etmektedir.

Dîbâcenin sonlarına doğru Kara Fazlî, şiirlerini toplama sebebini izah edip bu şiir kitabına, çocukluk ve ilk gençlik dönemlerinde yazılmış şiirlerini kapsadığından dolayı *Levâiyihü'l-Evâ'il* ismini verdiğini açıklamaktadır. Bu husus yine klasik Türk edebiyatında örnekleri nadir görülen divanlara isim vermenin yeni bir örneğini de ortaya koymaktadır. Ancak bu bilgiler aynı zamanda Kara Fazlî'nin çok daha fazla şiir yazdığını, eldeki şiirlerin onun sadece ömrünün erken dönemlerinde yazdıklarını

yansıtmaktan ibaret olduğunu göstermesi bakımından da çok önemlidir. Abdullah Aydın'ın konuya hasredilmiş çalışmasında (Aydın 2014: 59/ 45-59), divanına isim veren 23 şair tespit edilmiştir. Bu şairlerden birisi de bir dönem Kara Fazlî'nin çalışma arkadaşı olan Gelibolulu Âlî'dir. Onun divanlarından birinin *Lâyihat*¹³*u'l-Hakika* diye isimlendirilmiş olması bu iki şairin divanlarına isim verme noktasında da birbirleriyle görüş alışverişinde bulduklarına ya da bu noktada birbirlerinden etkilendiklerine işaret etmektedir.

Kara Fazlî'nin divanı besmele konusundaki bir kaside ile başlamaktadır. Mesnevî nazım biçiminde bu geleneğin birçok şair tarafından takip edildiğini biliyoruz; ancak divanlarda bu geleneğin yaygın olduğunu söylemek zordur. Tam bir hüküm için bir araştırmaya ihtiyaç duymakla birlikte divanların besmeleye hasredilmiş manzumelerle başlaması sıklıkla karşılaşılan bir durum değildir. Fazlî'nin divanı bu açıdan da bir yenilik sunmakta ya da nadir örneklere bir yenisini eklemektedir.

Fazlî'nin eldeki divanında yer alan kaside ve musammatların sayısı 16. yüzyıldaki ortalamanın çok üstündedir. Onun divanında 67 kaside ve 65 musammat nazım biçimindeki (3 terkîb-bend, 4 tercî'-bend, 3 muaşşer, 1 mütessa', 11 müseddes, 3 tahmîs, 7 muhammes ve 33 murabba) şiir tespit edilmiştir. Bu sayısal veriler Mustafa Özkat'ın "Kanaatimiz odur ki, yaptığımız araştırma sonucu tespit ettiğimiz 34 kasîdesi, bundan sonra Fazlî'nin bir kasîde şairi olarak da anılmasına zemin hazırlayacaktır." (Özkat 2005: 47) şeklindeki kanaatini de desteklemektedir. Ancak sadece sayısı bakımından değil Fazlî'nin kimi kasideleri muhtevaları dolayısıyla da müstakil çalışmalara konu olabilecek farklı özellikleri barındıran ya da bir gelenek dahilinde yazılan şiirlerdir. Örneğin XVI. yüzyılda rağbet gördüğü anlaşılan çâr-ender-çâr¹⁴ tarzı Fazlî tarafından da takip edilmiştir. Onun bu tarzda yazdığı 41 beyitlik kasidesi (43. Kaside) Fatma

¹³ Lâyiha kelimesi Kara Fazlî'nin kullandığı Levâ'ih kelimesinin müfredidir (tekilidir).

¹⁴ Çâr-ender-çâr tarzında yazılan şiirlere dair birkaç araştırma kaleme alınıp birkaç örneği üzerinde durulmuştur; ancak Fatma Sabiha Kutlar'ın yukarıda söz konusu edilen makalesinde bu tarzdaki kasideler mümkün mertebe tespit edilmeye çalışılmıştır. Kutlar'ın bu çalışmasında önceki çalışmaların sonuçlarını da yansıtarak çâr-ender-çâr hakkında verdiği bilgilere göre; baskın olarak leff ü neşr ama aynı zamanda tensûku's-sifât sanatıyla da ilgili olan bu tür şiirlerde, birinci mısradaki birbiriyle ilgili

Sabiha Kutlar tarafından müstakil bir çalışmaya konu edilmiştir. Her beytinde şütür ve hücre sözcüklerinin tekrarlandığı 11. kasidenin de, ilk örnekleri Fars edebiyatında görülen bir kaside tarzının 16. yüzyılda birçok şair tarafından rağbet görülüp nazireler yazılması neticesinde yazılmış olduğu anlaşılmaktadır.¹⁵ Benzer bir kaside de muhtemeldir ki yine XVI. yüzyılda adeta bir moda halini alması neticesinde Kara Fazlî'nin de katılmaktan geri kalmadığı etkilenme neticesinde yazılan tığ u kalem kasidesidir (44. Kaside). Bu kasidede de tığ ve kalem sözcüklerinin her beyitte tekrarlandığı görülmektedir. Fazlî'nin 50. kasidesi ise bir poetika olarak okunmaya elverişli bir şiir olup baştan sona şiir ve şiirin önemi etrafında cereyan etmektedir.

Şehzâde Mustafa'nın saltanat kavgası sırasında katledilmesi Osmanlı toplumunda çok büyük bir üzüntüye sebep olmuş ve bu husus dönemin birçok şairi tarafından da dile getirilmiştir. Bahsi geçen olayın edebiyat sahasındaki görünümüne dair birkaç çalışma yapılmıştır (Çavuşoğlu 1982: 12/ 683-686; Şentürk 1998; Zavotçu 2007: 33/ 69-80; Kaçar 2009: 353-371). Kara Fazlî'nin divanı, barındırdığı Şehzâde Mustafa mersiyeleri ile bu çalışmalara da bir katkıda bulunmaktadır.

Netice olarak bu çalışmayla birlikte Kara Fazlî'nin daha evvel Mustafa Özkat tarafından mecmualardan hareketle oluşturulan 3000 beyitlik divanına 3200 beyit daha ilave edilmiş, kaynaklarda bahsi geçen rubaileri gün yüzüne çıkmıştır. Metinlerin neşri ve incelenmesi neticesinde edebiyat tarihlerinde sadece Kara Fazlî ile ilgili yazılanların değil edebiyat tarihinin muhtelif bahislerinin güncellenmesi gerekecektir.

---

dört kelimeye yer verildikten sonra ikinci mısra da bunlara lügavî ya da mecâzî ilgi ile karşılık gelen dört kavram simetrik olarak sıralanır. Ayrıntılı bilgi için bk. Dilçin 2003: 27/II, 41-62 (aynı makale şu kaynakta da yayımlanmıştır: Fuzulî'nin Şiiri Üzerine İncelemeler, Kabalcı Yayınevi, 2010, s. 193-220; Kutlar, agm.

¹⁵ Mehmet Pektaş ve Mehmet Ünal tarafından bu tarzda yazılan bir kaside örneğinden hareketle konuya dair bir araştırma yapılmışsa da makale yazarlarının bu kaside tarzının Fars edebiyatındaki gelişimi ile XVI. yüzyılda adeta bir moda halini almasını yeterince takip edemedikleri dolayısıyla da konunun hala araştırılmaya muhtaç olduğu görülmektedir (Pektaş- Ünal 2013: 8/1, 2165-77).

KAYNAKÇA

- Akün, Ömer Faruk (1994), "Divan Edebiyatı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C. IX, Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, s. 389-427.
- Andrews, Walter Guilford (1996), "Metin Nerede, Hangi Metin, Kimin Metni.", (Çev. Kemal Sılay), *Varlık* 63, sy. 1062, s. 46-50.
- , (2015), "Osmanlı Metin Çalışmaları: Geçmişe Meydan Okuma, Geleceği Tasarlama.", (Çev. Veysel Öztürk), *Eski Metinlere Yeni Bağlantılar: Osmanlı Edebiyatı Çalışmalarında Yeni Yönelimler*, (Hazırlayan: Hatice Aynur ve öte), İstanbul: Klasik Yayınları, s.36-58.
- Âşık Çelebi (2010), *Meşâ'irü'ş-Şu'arâ (İnceleme-Metin)*, (haz. Filiz Kılıç), İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü
- Aydın, Abdullah (2014), "Klasik Türk Edebiyatında Divana İsim Verme", *EKEV Akademi Dergisi*, yıl: 18, sy. 59, s. 45-59.
- Banarlı, Nihad Sâmi (2011), *Türk Edebiyatı Tarihi*, C. I, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yay.
- Canım, Rıdvan (2000), *Latîfî, Tezkiretü'ş-Şu'arâ ve Tabsiratu'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- Çalka, Mehmet Sait (2015), *Divan Şiirinde Rubai*, Ankara: Kriter Yay.
- Çavuşoğlu, Mehmed (1982), "Şehzade Mustafa Mersiyeleri", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi: Prof. Dr. Tayyib Gökbilgin Hatıra Sayısı*, sy. 12, s. 683-686;
- Dilçin, Cem (2003), "Fuzulî'nin Farsça Çâr-ender-çâr Kasidesi", *Journal of Turkish Studies* 27/II: 41-62.
- Gibb, E. J. Wilkinson (1999), *Osmanlı Şiir Tarihi (A History of Ottoman Poetry)*, (çev. Ali Çavuşoğlu), C. III, Ankara: Akçağ Yay.
- İsen, Mustafa (1994), *Künhü'l-Ahbar'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay.
- Kaçar, Mücahit (2009), "Şâirin Patrona İtirazı: Şehzade Mustafa Mersiyelerinde Beddua, Lanet Ve Sitem", *Lanet Kitabı*, (editör: Emine Gürsoy Naskali), Kitabevi, İstanbul, s.353-371.
- Kayabaşı, Bekir (1997), *"Kaf-zade Fa'izi'in Zübdetü'l-Eş'ar'ı"*, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

- Kocatürk, Vasfi Mahir (2016), *Büyük Türk Edebiyatı Tarihi Başlangıçtan Bugüne Kadar Türk Edebiyatının Tarihi, Tahlili ve Tenkidi*, İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yay.
- Koç, Mustafa, (2011), "Anadolu'da İlk Türkçe Telif Eser", *Bilig: Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 57, Ankara, s. 159-174.
- Kutlar, Fatma Sabiha (2009), "Klasik Türk Edebiyatında Çâr-Ender-Çâr ve Kara Fazlî'nin Kasidesi", *Türkbilig: Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, sy. 17, s. 92-115.
- Özkat, Mustafa (2005), "*Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı: İnceleme-Tenkitli Metin.*", (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü.
- Pektaş, Mehmet - Ünal, Mehmet (2013), "Âgehî'nin Şütür Kasidesi", *Turkish Studies*, C. 8/1, s. 2165-77.
- Öztekin, Nezahat (2002), *Fazlî, Gül ü Bülbül*, İzmir: Akademi Kitabevi.
- Saraç, M. Ali Yekta (2004), *Klasik Edebiyat Bilgisi Belagat*, İstanbul: Gökkuşbu Yay.
- Solmaz, Süleyman (2005), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.
- , (2012), *Onaltıncı Yüzyıl Tezkirelerinde Şairin Dünyası: (Ahdî - Gelibolulu Âlî - Kınalızade - Beyânî)*, Ankara: Akçağ Yay.
- Şentürk, Ahmet Atilla -Kartal, Ahmet (2004), *Üniversiteler İçin Eski Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergah Yay.
- Şentürk, Ahmet Atilla (1998), *Yahyâ Beğ'in Şehzâde Mustafa Mersiyesi yahut Kanunî Hicviyyesi*, İstanbul: Enderun Kitabevi (son baskı: Büyüyenay Yayınları, 2014).
- Tolasa, Harun (2002), *Sehi, Latifi ve Aşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi*, Ankara: Akçağ Yay.
- Zavotçu, Gencay (2007), "Bir Ölümün Yankıları ve Yahyâ Bey Mersiyesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 33, Erzurum, s. 69-80

EK: KARA FAZLÎ LEVÂYIHU'L-EVÂYİL ADLI DÎVÂNININ DÎBÂCESİ

Hemân söz kaçre-i nîsâna beñzer
 Olur cân âsümânından çü nâzil
 Şadef ağzına düşse dür olur pāk
 Dehân-ı mârâ düşse zehr-i kâtil

Zâhirâ egerçi ekşer-i eş'âr-ı şu'arâ-yı nükte-perdâz ve gâzeliyyât-ı bülegâ-yı sühan-sâz ki muhadderât-ı cümle-i râz u muhaşşanât-ı perde-i nâzdur kisvet-i mecâzda cilve-nümâ vü mütehallî ve âyîne-i hevâ-yı süz u sâzda çihre-küşâ vü mütecellidür ammâ fi'l-ḥaḳîka ol maḥbûb-ı dil-nüvâzuñ ḥüsn-i Ḥudâ-dâdı vü cemâl-i bâ-kemâl-i behcet-izdiyâdı zîb ü zîver-i mecâzdan müstagnî ve reng ü büy-ı hevâ vü hevesden münâfidür

Mışra': Ḥâcet-i meşşâta nîst rûy-ı dilârâ-râ¹

Neşr: zîrâ kim her fennüñ bir dürlü işlâḥâtı ve her 'amelüñ bir nev' 'ibârâtı vardur li-zâlike fenn-i şî'rüñ daḥi ba'zı işlâḥât u 'ibârâtı vardur kim ahâlî-i fenn-i mezbûr ve erbâb-ı 'ilm-i mezkûr isti'mâl idüp ma'nâ-yı lügavîsin maḳşûd idinmezler nitekim meşâyih-i kirâm ve evliyâ²-ı 'izâm *ḳaddesallâhu esrârahum ilâ yevmi'l-ḳiyâm*²dan daḥi vârid olmuştur. Zülf-i cânândan murâd celâl-i İlâhî ve çehre-i cânândan maḳşûd cemâl-i nâ-mütenâhî olduḡı gibi vaşf-ı ḥaḫḫ u ḥâlden ve medḥ-i ḥüsn ü cemâlden ve zîkr ü fikr-i şadî vü melâlden ve şikâyet ü şükr-i firâḳ u vişâlden ve yâd-ı sem' u şarâb u şâhid ve medḥ-i sâḳî vü ḳadḥ-i şüfî ve zâhiden daḥi murâdları dilberdür [2a] ancak ma'nâyî zâhire maḥmûl degüldür ammâ şunlar ki maḥz-ı mecâz ḳaşd idüp ḥübân-ı zamânuñ ve maḥbûbân-ı devrânüñ ḥüsn ü cemâlin ve ḥaḫḫ u ḥâlin tavşîf eylemler anlar daḥi ḳadḥe lâyıḳ ve zemme müsteḥaḳk degüllerdür zîrâ kim maşnû'üñ cemâl ü kemâlin görüp âferîn eylemek hemân şâni'a âferîn eylemek ve naḳş u nigârüñ reng-i rûyma taḥsîn itmek muḫlaḳâ naḳḳâşa taḥsîn itmekdür. Nitekim bir kimesne bir bâḡ-ı cennet-fezâya girse envâ'-ı enhârına ve elvân-ı envârına nazar idüp güllerin derse tertîb ü eḫvârını ma'ḳûl ve

¹ Çeviri: Sevgilinin yüzü gelin süsleyicisine ihtiyaç duymaz; doğal bir güzelliğe sahiptir.

² Çeviri: Allah kıyamet gününe kadar onların sırlarını kutsasın.

terkīb ü evzâ'ını maqbûl görüp istihsân eyleseler haķikâten ol âferîn bağbâna râcî' ve bağbân daħi ol âferîn ü istihsândan ħazz itdügi beyân-ı vâķi'dur Ő'r:

[mefâ'ilün mefâ'ilün fe'ülün]
 Kemâl ehline olmuşdur bu Őâyî'
 Ki medħ-i naķŐ olur naķķâŐa râcî'
 Görüp naķŐını her kim itse sâbâŐ
 Őafâ kesb ider andan cân-ı naķķâŐ

NeŐr: ve Őol kaŐâyid ü evŐâf ki elťâf-ı pâdiŐâh-ı İskender-meŐâfda vâķi' olmuŐdur ol daħi müvecceħ ü ma'ķül ve muŐaħħaħ u maqbûldur zîrâ kim du'â-yı pâdiŐâhân-ı kirâm ve Őenâ-yı ŐâhenŐâhân-ı 'izâm ħuŐûŐâ kim 'âdil ü ehl-i İslâm ola cemî'-i enâm u ħavâŐŐ u 'avâma mülâyim ü münâsib belki farz u vâcibdür beyt:

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ülün]
 Ba'de ħamd-i Ĥudâ vü na't-i Resül
 Medħ-i Őâhest farz-ı ehl-i 'uķül³

Emmâ ba'de erbâb-ı Őanâ'at-i kelâm ve aŐĥâb-ı belâĝat ü intizâm ki müdaķķikân-ı Őanâyî'-i ma'ânî ve muĥaķķikân-ı bedâyî'-i beyânîdür kelâm-ı mu'ciz-nizâmı ve maķâl-i siħr-intizâmı iki vech üzere muķarrer ve iki ninvâlce muĥarrer ķılmışlardur. Biri neŐr ki anuñ muĥarriri erbâb-ı inŐâ ve biri nazm ki anuñ muķarriri aŐĥâb-ı Ői'r-i nazm-ârâdur kıť'â:

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ülün]
 Ehl-i inşâ vü nazma rüŐendür
 İki vech üzredür kelâm-ı metîn
 Biri menŐür çün nebâtü'n-na'Ő
 Biri manzûm nitekim pervîn

[2b] neşr: pes bu faķîr ü derdmend ve ĥaķîr ü müstemend melâmet kûŐesinuñ mesned-niŐini ve melâlet tûŐesinuñ 'uzlet-güzini hevâ âŐüftesi vü belâ âlüftesi 'iŐķ esîri vü Őehr-i muĥabbetüñ Őehîri meşnevî:

³ Çeviri: Allah'a hamd ve Resûlünü övgüden sonra akıl sahiplerine devrin padiŐahını övmek gerekir.

[mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün]
 Melâmet tekyesinüñ hırka-püşı
 Melâlet küçesinüñ bāde-nüşı
 Hevâ meydânınuñ çâpük-süvârı
 Belâ bâzârınuñ bî-kâr u bârı

Neşr: şikeste vü dil-rîş a'nî Fazlî-i dervîş 'unfuvân-ı cevânî vü eyyâm-ı şebâb-ı kâmrânîde ki hevâ vü hevesüñ tamâm âvânı ve cünün u sevdânüñ çâk zamânı idi Dârü's-salţanatü'l-'aliyye maħmiyye-i Koştantiniyye *hamâhallâhu ta'âlâ 'ani'l-âfâti ve'l-beliyye*⁴de ki cesed-i ħâkiyye mevlid-i aşlı ve mevki'-i fıtrî vâki' olmuştur taħşîl-i fezâyile t̄alib ve tekmîl-i ma'arife rāğıb idüm erbâb-ı kemâle ma'lûm ve aşĥâb-ı maĥâle mefhûmdur ki kesb-i fezâyil ile kişi şâ'ir olmaz ve nev'â kesb-i fezâyil itmeyen kimesne daħi şî're kâdir olmaz olursa daħi şî'ri t̄âhir olmaz fakîr daħi egerçi bî-bizâ'at ü ħudret ve bî-fazîlet ü ma'rifet şu'arâ t̄âyifesinüñ ednâsı ve fuşahâ zümresinüñ ħâk-i pâsıyn ammâ 'inâyet-i ezeliyye vü ħimâyet-i lem-yezeliyye evân-ı fıtratda ve zamân-ı ħilkatde cibilletümde ve t̄ıynet ü tabî'atümde ħuvvet-i şâ'iriyeden bir zerre eşer ħomuş ve ħâbiliyyet-i nâzımiyye ile sibâk u siyâk-ı kelâmdan bâ-ħaber eylemiş biħamdillâhi ve'l-minne binâ'en 'alâ hâzâ ben daħi ħuvvetüm olduĥça ve ħudretüm yitdükçe ol t̄â'ife-i 'izâmüñ ve zümre-i kirâmüñ *rahımallâhu emvâtehum ve aħsenallâhu ahyâhum ilâ yevmi'l-ħıyâm*⁵uñ 'aĥablarınca üftân u ħizân püyân u devân olmaĥdayın vâhibü'l-merâmdan temennâ-yı tām ve murâd-ı tamâm-ı bâ-itmâm oldur ki kelâm-ı nâ-tamâmum menzil-i ħabûle vuşül bulup [3a] ahâlî mâbeyninde tamâm mülâħaza buyurula *inşâ'allâhu'l-'azîz bimennihî ve lutfihî*

Ve ħaĥîr Fazlî taħalluş itmege sebep budur ki vilâdetüm zamânına "bedâ Fazlî" lafzı târiĥ vâki' olmuştur beyt:

[mefā‘ilün mefā‘ilün fe‘ülün]
 'Ademden çün vücûda geldi Fazlî
 "Bedâ Fazlî" olupdur aña târiĥ

⁴ Çeviri: Allah onu her türlü bela ve afetlerden korusun.

⁵ Çeviri: Allah onların ölümlerine rahmet esin dirilerine de kıyamet gününde iyilikler nasip etsin.

Ve şadr-ı bî-kağrüm̄e inşirāḥ muḳadder olup şî're ibtidā vü nazma iftitāḥ müyesser olduḳda daḫi Mevlānā Zātī bu beyti tāriḥ buyurmuşlardur, beyt:

[mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün]
 Çün itdi nazma Fazlī iftitāḥı
 Didi tāriḫi Zātī "zīde fazluḥ"

Neşr: pes muvāfiḳ-ı eyyām u duḫūr ve sevālif-i a'vām u şuhūr ile tevḫīd-i İläḫ-ı 'azze ismuḫū⁶ ve na't-i Resūlullāḥ *şallallāḫü 'aleyhi ve sellem* ve mevā'iz ı neşāyiḥ ve vāridāt u levāyiḫde vāḳi' olan nazmiyyāt ve medāyiḫ-i pādişāḫ *ḫāle beḳāḫ ve nāle menāḫ*⁷ ve evşāf-ı vüzerā-yı kibār ve ümerā-yı zevī'l-iḳtidār *eḫālallāḫü 'ömrāḫum ilā yeḫmi'l-ḫaşri ve'l-ḫarār*⁸ da vāḳi' olan ḫaşāyid ü muḳatḫā'āt ve hevā vü hevesle söylenen terci'āt u taḫmīsāt u tesdīsāt ve münāsebetle vārid olan mevzūn kelimāt ve lāle-ḫadlerüñ ruḫ-ı zībāsı şevḫında lāyiḫ olan rengin ebyāt ve hevā-yı ışḫ-ıla söylenen süznāk ḡazeller ve eşnā-yı muşāḫabetde münāsebetle nazm olunan ḫarb-ı meşeller zülf-i dildārān gibi perişān u tārumār ve ḫatḫ-ı müşḫbārān-şifat piḫīde-i ḫümār olmaḫın tertīb ü tedvini lāzım ve terkīb ü tezyīni mühimm olup meşnevi:

[mefā'ülün mefā'ülün fe'ülün]
 Ma'ānī baḫrinüñ gevherlerini
 Ma'ārif ḫarḫınuñ aḫterlerini
 Feşāḫat dürci içre cem' kıldum
 Belāḫat burcı üzre şem' kıldum

Ve bu vāridāt-ı ḫaybiyye vü ilḫāmāt-ı ḫudsiyye evā'il-i 'ömrde ki āḫir-i şabāvet ü evvel-i şebābetden ibāretdür lāyiḫ olmaḫın *Levāyḫu'l-Evāyil* diyö müsem mā ḫıldum

ḫıḫ'a:

⁶ Çeviri: ismi yüce olan...

⁷ Çeviri: Allah onun sonsuzluḫı uzatsın ve arzusuna eriştirsın.

⁸ Çeviri: Allah onların ömrünü kıyamet gününe kadar uzatsın.

[fe'ülün fe'ülün fe'ülün fe'ülün]

Çün in nüktehâ-yı hoş ez-süy-ı Bārī
 Be-dil geşt der-evvel-i 'ömr nāzil
 Sezed nezd-i erbāb-ı 'irfān eger dil
 Levāyih nehed nām-ı ü bā-evāyil⁹

Ol le'ālī-i manzūme ve cevāhir-i manzūdeyi silk-i kelāma münselik ve rişte-i suṭūra muntazam kılduḡda ḡāṭıra ḡuṭūr eyledi ki bu dīvān-ı belāḡat-bünyān ve feṣāḡat-beyānı kim tertīb ü tedvīn eyledüm 'unvānı kimüñ nāmı ve bu menşūr-ı meşhūrı kim taḡrīr u taṣṡīr itdüm tevḡī'i kimüñ nişānı olsun diyicek hemān sā'at hātif-i ḡaybdan ve zebān-ı lā-raybdan ḡuş-ı hūşa bu āvāz iriṡdi ki meşnevī:

[mefā'ılün mefā'ılün fe'ülün]

Elā ey nükte-perdāz u süḡan-sāz
 Bu nāme k'oldı nāmı vü ser-efrāz
 Anuñ nāmına kıl 'unvānın anuñ
 Ki oldı pādışāhı ins ü cānuñ
 Şeh-i 'ādil-dil ü şāḡib-kerāmet
 Veliyy-i Ḥaḡḡ u vālī-i velāyet
 Çerāḡ-efrüz-ı nüzhetḡāh-ı İslām
 Hezīmet-sāz-ı a'dā-yı bed-encām
 Sikender-der Ğazanfer-fer ḡazā-rā
 Ferīdun-şevket ü Cemşīd-ārā
 Süleymān-mertebet Cemşīd-i şānı
 'Adālet mülkinüñ şāḡib-ḡırānı
 Şeh-i encüm-ḡaşem ḡurşīd-rāyet
 Şehensāh-ı şehān-ı cümle temmet
 Ki Sulṡān ibni Sulṡān ibni Sulṡān
 Cemī'-i āl-i 'Oşmānuñ ḡüzīni
 Ḥayāda ḡazret-i 'Oşmān ḡarīni
 Göreydi cūdını anuñ olup ḡay
 İderdi nāmesin Ḥātem o dem ṡay

⁹ Çeviri: Ömrün başlarında, Allah katından gönlüme bu hoş nükteler nazil oldu. Eğer gönül bunları irfan ehline takdim etseydi ismini Levāyihu'l-Evāyil koyarlardı.

Çün hâtif-i gaybdan bu işâret-i beşâret-nümâ ve beşâret-i meserret-fezâ vâkı' oldı hemân şevkdan ve ifrâḫ-ı zevkdan zerreveş rakşa ve âfitâb-ı 'âlem-tâb gibi şevk-ıla çarḫa girdüm meşnevî:

[fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün]

Şevk-ıla destüme alup kâlemi

Eyledüm şeh du'âsına rakamı

[4a] K'ey Ḥudâvend-i kâr-sâz-ı enâm

Senden ister müdâm ḫâş-ile 'âm

Ol şehi devlet-ile var eyle

Taht-ı 'izzetde ber-ḫarâr eyle

Var olup dâyimâ vücûdı anuñ

Sâye şalsun cihâna cûdı anuñ

Nitekim dâyir ola çarḫ-ı berîn

Nitekim kâyim ola cirm-i zemîn

Mesned-i 'izzet üzre var olsun

Taht-ı devletde ber-ḫarâr olsun

İde şehzâdesin Ḥudâ-yı kerîm

Zıll-ı ḫıfz u ḫimâyetinde muḫîm

Devlet-ile 'atâ-yı Rabbânî

Ḳıla 'ömr-i ḫavîl erzânî

Bu du'âya şu kim diye âmîn

Dilegüm bu belâdan ola emîn

Ammâ muḫâla'a kılan erbâb-ı 'irfân ve aşḫâb-ı iz'ândan ricâ'-ı vâşık u ümîd-i şâdık oldur ki eger müşâhede-i ḫaḫâ vü ḫalel ve mülâḫaza-i ğalaḫ u zelev iderlerse yâ kalem-i luḫf-ile işlâḫ yâḫûd 'ayn-ı 'afv-ile iġmâz buyurular ve noḫḫa-i luḫf-ile 'aybın ğayb ve kalem-i afv-ile ḫây-ı ḫaḫâsın 'ayn-ı 'atâya tebdîl buyurular kıḫ'a:

[fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün]

Budur ehl-i kerem ü cûd u 'atânuñ şânı

Göriccek 'aybı ider dâmen-i luḫf-ile nihân

Mu'terif ola ḫuşûşâ ki kişi 'aybına

'Add ider anı hüner merdüm-i şâḫib-iz'ân

Ve nāzım-ı haq̄īruñ rūḥını ḥayr du‘ā-ile yād ve şevāb-ile şād eyle-
yeler.

[mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün]

Budur murādumuz vire ol vāhibü’l-merām

Dünyāda āḥiretde murādın o şāliḥe

Kim nāzım-ile kātibini ḥayr-ile añup

İzlāl-ile okıya revānına fātiḥa